

Hoxiya

1-kisim •••• Hoxiya pəyoqəmbərnin paxixa bir ayalni öz əmrigə elixi

¹ Pərwərdigarning kalami — Uzziya, Yotam, Ahaz wə Həzəkialar Yəhudaşa, Yoaxning oqli Yəroboam Israilə padixah boləjan waqitlarda, kalam Bəərinin oqli Hoxiyəşə kəldi; □

² Pərwərdigarning Hoxiya arkilik kəlgən səzining baxlinixi —

Pərwərdigar Hoxiyəşə: «Barəin, paxixilikke berilgən bir ayalni əmringgə aləin, paxixiliktin boləjan balilarni öz qolungəşə aləin; qünki zemin Pərwərdigardin waz keqip paxixilikke pütünləy berildi» dedi. □

³ Xuning bilən u berip Diblaimning qizi Gomərnini əmrigə aldi; ayal uningdin həmilidar bolup bir oqul tuqdi.

□ **1:1 «Yoaxning oqli Yəroboam Israilə padixah boləjan waqitlarda...»** — «Israil» bu kitabta adətə Israilning «ximaliy padixahliki»ni kərsitidu. Hoxiyaning bexarətlirining kəpinqisi «ximaliy padixahlik» toqruluktur. Bəzi waqitlarda «Israil» toluk on ikki kəbilə (jümlidin Yəhuda)ni iqiğə alidu. Mundaq əhwalda biz buni küqimizning bariqə izahlap qoyimiz. Bu kitabta Israilning Yəroboamdin keyinki padixahliri tiləşə elinmiəjan. Pəyoqəmbər bəlkim ularni tiləşə aləquqiliki yoq dəp qarışəjan boluxi mumkin. □ **1:2 «Barəin, paxixilikke berilgən bir ayalni əmringgə aləin, paxixiliktin boləjan balilarni öz qolungəşə aləin»** — balilar tehi tuqulmiəjanidi. Biraq uning keyin tuquləjan üq balisidin ikkisi Gomərnin paxixilikidin boləjan.

4 Pərwərdigar uningqa: «Uning ismini «Yizrəəl» dəp qoyqin; qünki yənə azoqina waqit etkəndə, Mən «Yizrəəl»ning kəning intikamini Yəhuning jəməti üstigə koyimən wə Israil jəmətining padixahlıqıqa hatimə berimən.

□
5 Wə xu künidə əməlgə axuruliduki, Mən Israilning okyasini Yizrəəl jilojisida sundiriwetimən».

6 *Gomar* yənə hamilidar bolup, kız tuqdi. Pərwərdigar Hoxiyaoqa: «Uning ismini «Loruhamah» dəp qoyqin; qünki Mən Israil jəmətigə ikkinqi rəhim kılmaymən, ularni kət'iy

□ **1:4 «Uning ismini «Yizrəəl» dəp qoyqin»** — «Yizrəəl» «Huda terioqan» yaki «Hudaning terioqini» degən mənədə, wə yənə «Huda tarkitidu» degən mənədə. Israilning ximaliy teripidiki «Yizrəəl» degən jilojida dəhxətlik bir kiroqinqilik bolqan. Yəhu isimlik bir sərdar Israilning xu waqittiki padixahi Yəhoramni wə ordidikilərni, jümlidin rəzil hanix Yəzəbəlni eltürüwətti. Bu ixlar Hudaning Yəhoram üstigə bolqan jazasi bolqini bilən, Yəhu uqioqa qıkkən qanhor adəm bolup, Huda uningqa tapxuroqan jazalik wəzipisidin halkip nuroqun gunahsiz adəmlərnimu eltürüwətti. Gərqə bu ix 100 yil ilgiri bolqan bolsimu, Israil uning gunahlıqini etirap kilip baqmioqan (Təwrat, «Padixahlar» 9-10-bab). «Yizrəəl» jilojisi Gideon hakim bolqan waqtida Israilning xanlik bir oqəlibisining soruni idi («Hak.» 6-7-bab), bu jay Yəhuning waqtida kiroqin soruni bolqan, kəlgüsida Israilning qong məoqlubiyitining soruni bolidu. □ **1:5 «Mən Israilning okyasini Yizrəəl jilojisida sundiriwetimən»** — Asuriyə imperiyəsi miladiyədin ilgiriki 733-yili Israilning ximaliy rayonlirioqa besip kirip, Yizrəəl jilojisini ixoqal kilip, barlik ximalliklarni, jümlidin Gilead wə Galiliyəliklərni əsirgə quxürüp elip kətti. Xu wəxələr bilən Israilning hərbiy küqi («okyasi») sunduruwetildi.

kəqürüm qılmaymən; □

7 **Birak Yəhuda jəmətigə rəhim qilimən wə ularning Hudasi boloqan Pərwərdigar arqilik ularni kutkuzimən; ularni okyasiz, qiliqsiz, jəngsiz, atlarsiz wə atlik əskərsiz kutkuzimən» — dedi.**□

8 **Gomər Lo-ruhamahni əmqəktin ayriqandin keyin yənə hamilidar bolup oqul tuqdi;**

9 **Rəb: «Uning ismini: «Lo-ammi» dəp qoyqin; qünki silər Mening həlkim əməs wə Mən silərgə**

□ **1:6 «Gomər yənə hamilidar bolup, qiz tuqdi. Pərwərdigar Hoxiyaqə: «Uning ismini «Lo-ruhamah» dəp qoyqin»... dedi — «Lo-ruhamah» «rəhim qilinmiqan (qiz)» degən mənədə. «Gomər yənə hamilidar bolup, qiz tuqdi». Bu ayəttə 3-ayəttikigə ohxax «uningin ... tuqdi» degən bir ibarə bolmioqəqqa «Lo-ruhamah» Hoxiyaning öz balisi əməs idi. □ 1:7 «**Birak Yəhuda jəmətigə rəhim qilimən wə ularning Hudasi boloqan Pərwərdigar arqilik ularni kutkuzimən; ularni okyasiz, qiliqsiz, jəngsiz, atlarsiz wə atlik əskərsiz kutkuzimən»** — bu bexarət bəlkim Asuriyə imperiyəsinin qoxuninin Yəhudaqə tajawuz qilidioanliqi wə xundak bolsimu Pərwərdigarning Pərixtisining wasitisi bilən Asuriyəni (dər wəqə heq jəng bolmayla) yokitidioanliqini kərsitidu (miladiyədin ilgiriki 702-yili). Bu ayətnin qizik bir yeri xuki, Pərwərdigar «Pərwərdigar arqilik» bu ixni qilidu. Demək «Pərwərdigarning Pərixlisi»ning Əzini Huda deyixkə bolidu. Baxqa yərdə səhbətləxkinimizdək, ixinimizki «Pərwərdigarning Pərixlisi» dəl Hudaning «Kalami» Əysa Məsihning Əzidur («Yəx.» 36-38-bablarni kəring). Məzkur bexarətnin bir nətijisi bəlkim Israilda turoqan bəzi ihlasmən kixilər Yəhuda zeminiqə etüp, olturaqlaxqan bolsa kərek.**

Pərwardigar bolmaymən» dedi.□

Hoxiya Israilning ahirki zamandiki bəhti toqirulux bexarət beridu

¹⁰ — Birak Israilning balilirining sani dengizdiki qumdek bolup, uni elqigili yaki sanioqili bolmaydu; «Silər mening həkim əməsilər» deyilgən jayda xu əməlgə axuruliduki, ularoqa: «*Silər tirik Təngrining oqulliri!*» — deyilidu. ■

¹¹ Israil baliliri wə Yəhuda baliliri birgə yioqilidu, əzlrigə birla baxni tikləydu wə turoqan zemindin qikidu; qünki «Yizrəəlning küni» uluqdur! Aka-ukiliringlaroqa «Ammi! (*Mening həkim!*)» wə singilliringlaroqa «Ruhamah! (*rəhim qilinoqan!*)» — dənglar!□ ■

□ **1:9 «Rəb: «Uning ismini: «Lo-ammi» dəp qoyojin»... dedi** — «Lo-ammi» «Mening həkim əməs» degən mənidə. Bu isim Gomərning balisining baxqa ərdin boləjanlikini bildüridu, xuningdək Huda aldida Israilning əhwalini kərsitidu. «Mən ular üçün Pərwardigar bolmaymən» (yaki «Mən silər üçün bolmaymən» yaki «Mən silər üçün «Əzəldin Bar Boləquqi» bolmaymən») degən ibarə, Hudaning Musa pəyoqəmbərgə tapxuroqan Əz namini, yəni «Yəhwəh» («Mən Əzumdurmən»)ni kəzdə tutidu. Demək, «Mən silərdin həwər alidoqan Hudayinglar bolmaymən». ■ **1:10** Yar. 32:11; Rim. 9:25, 26 □ **1:11 «turoqan zemin»** — Israillar sürgün qilinoqan zemin bolsa kerək. **«turoqan zemindin qikidu»** — yaki «turoqan zeminda yaxinidu». **«Yizrəəlning küni»** — bu künninğ nemə ikənliki 2:14-23-ayəttə kərünidu. Bu ayət üstidə «koxumqə sez»imizdə tohtilimiz. ■ **1:11** Yəx. 11:13; Yər. 3:18; Əz. 37:16, 22; Əf. 2:14, 15, 16

2

Israiloqa qilinoqan tərbiyilik jaza — Hudaning sөzining dawami

¹⁻² — Ananglaroqa dөwayimni yөtküzüp, uning bilən dөwalixinglar; qünki u Mening ayalim əməs wə Mən uning eri əməs; u paħixilik turkını qırayidin, zinahorluk ھاlətlirini kəksining arisidin yaqatsun!□

³ Bolmisa, Mən uni kıp-yalingaq kılıp koyimən, tuoquloqan künidikidək anidin tuoqma kılıp koyimən;

Mən uni huddi qəl-bayawanoqa ohxax kılımə, Uni bir kaqjirak yərgə aylandurimən, Uni usuzluk bilən ɵltürimən;

⁴ Uning baliliroqa rəħim kılmaymən, Qünki ular paħixiliklərdin tərəlgən balilardur.

⁵ Qünki ularning anisi paħixilik kılıqan, Ularni qarnida kətürgüqi nomussizlik kılıqan; Qünki u: «Mən manga nan wə süyümni, yung wə kanapimni, zəytun meyim wə iqimlik-xarablırimni təminligüqi axnilirimoqa intilip

□ **2:1-2 «ananglaroqa dөwayimni yөtküzüp, uning bilən dөwalixinglar; qünki u mening ayalim əməs wə mən uning eri əməs; u paħixilik turkını qırayidin, zinahorluk ھاlətlirini kəksining arisidin yaqatsun!»** — demisəkmü bu sözlər həm pəyoqəmbərnin öz baliliroqa həmdə Hudaning öz həlkiyə eytqanlıridur. Təwəndiki sözlər (14-3) əsasən Hudaning Israiloqa boləqan sözliri — Biraq bəziliri pəyoqəmbərnin öz əħwalioqa mas kelidu.

ularni qoqliximən» — dedi.□

⁶ — Xunga mana, Mən yolungni tikən-jioqanliklar bilən qitlap korxiwalimən, *Israilning* ətrapini tam bilən tosimən, u qioqir yollirini tapalmaydion bolidu.

⁷ Xuning bilən u axnilirini qoqlaydu, birak ularoqa yetixəlməydu;

Ularini izdəydu, tapalmaydu;

Xunglaxka u: «Mən berip birinqi erimni tepip, uning yenioqa kaytimən; qünki əhwalim bügünkidin yahxi idi» — dəydu.

⁸ — U ziraətlərni, yengi xarab wə zəytun meyini təminligüqining Mən ikənlikimni, Özliri «Baal» butlarni yasaxka ixlətkən kümüx-altunni kəp qiloquqining Mən ikənlikimni zadi bilmidi.

⁹ Xunga Mən kaytip kelimən, uningdiki ziraətlirimni öz waqtida,

Yengi xarablimni öz pəslidə elip ketimən,

Özümdiki ularning yalingaqlikini yepixka kerəklik yung-kanaplimni bərməy kayturup ketimən;□

¹⁰ Həzir Mən uning nomussizlikini axnilirining kəz aldida axkarilaymən,

□ 2:5 «**iqimlik-xarablimni təminligüqi axnilirimoqa in-tilip ularni qoqliximən**» — «axnilirim» Israil qoqunon hərəhil butlarni, bolupmu «Baal»larni kərsitidu. Nadan Israil ax-taam wə nərsə-kerəklərni Huda əməs, bəlki bu butlar təminləydu, dəp qaraytti. □ 2:9 «**Xunga mən kaytip kelimən, uningdiki ziraətlirimni ... elip ketimən, Özümdiki ... yung-kanaplimni bərməy kayturup ketimən**» — Israillar Hudaning yenioqa «kaytixi» kerək. Həzir əksiqə Huda ularning yenioqa jazalaxka kaytidu.

Həqkim uni qolumdin kütquzalmaydu.□

11 Xundak kılıp uning tamaxalirioqa hatimə berimən;

Uning həytlirioqa! Uning «yengi ay»lirioqa!

Uning «xabat»lirioqa! Kiskisi, uning barlıq «jamaət ibadət sorun»lirioqa hatimə berimən!□

12 Wə Mən uning üzüm tallirini wə ənjür dərəhlirini wəyran kılımə;

U bularni: «Bular bolsa axnilirim manga bərgən ix həkqkılırimdur!» degənidi;

Mən bularni janggaloqa aylandurimən, yawayi həywanlar ularni yəp ketidu.■

13 Mən uning bexioqa «Baal»larning künlirini qüxürimən;

Qünki u *xu künliridə* ularoqa isriq salatti,

U özini üzükliri wə zibu-zinnətliri bilən pərdazlap,

Axnilirini qoqlixip, Meni untudi — dəydu Pərwərdigar.□

Huda ahir berip yənıla İsrailni muhəbbiti

□ **2:10 «Həzir mən uning nomussizlikini axnilirining köz aldida axkarilaymən»** — muxu «axniliri» degən sөzning mənisi həzir səl kengəytildi. İsrail Hudaning qoqdixioqa ixənməy, hərkaysi butpərəs dölətlərgə tayinip ular bilən ittipakdax bolmaqı. Biraq Huda Əzigə qıləqan bu wapasizlikni həmmə adamning kezi aldida axkarilaydu. □ **2:11 «Hatimə berimən; uning həytlirioqa! Uning «yengi ay»lirioqa!...»** — «yengi ay»ning birinqi küni həyt küni hesablinatti. «Xabat» küni, yəni xənbə küni, dəm elix küni idi. ■ **2:12** Zəb. 80:12-13; Yəx. 5:5 □ **2:13 «mən uning bexioqa «Baal»larning künlirini qüxürimən»** — demək, Huda İsrailning «Baal»laroqa qoqunoqan künlirining tegixlik jəzasini ularning bexioqa qüxüridu.

arqilik o'ziningki qilidu — «*Yizrælning küni*»

¹⁴ Xunga mana, Mæn uning kenglini alimæn, Uni dalaqqa elip kelimæn, kengligæ sezlæymæn. □

¹⁵ Xundak qilip Mæn uningqqa xu yærdæ üzümzarlarini qayturimæn, «Aqor jilqisi»ni «ümid ixiki» qilip berimæn; Andin u xu yærdæ yaxliq künliridikidæk, Misir zeminidin qiqqan künidæk küy-nahxa eytidu. □

¹⁶ Wæ xu küni æmælgæ axuruliduki, — dæydu Pærwærdigar — «Sæn Meni «erim» dæp qaqirisæn, Ikkinqi Meni «Baal»im demæysæn. □

□ **2:14 «Xunga mana, mæn uning kenglini alimæn, uni dalaqqa elip kelimæn, kengligæ sezlæymæn»** — «xunga» degæn bu söz adæmni tolimu hëyran qilidu, ælwættæ. Hudaning xapaiti daim degüdæk xundak. □ **2:15 «Xundak qilip Mæn uningqqa xu yærdæ üzümzarlarini qayturimæn, «Aqor jilqisi»ni «ümid ixiki» qilip berimæn; andin u xu yærdæ yaxliq künliridikidæk, küy-nahxa eytidu»** — bu ayættiki bæzi sezlærnin gærhi: — (1) «Aqor jilqisi» — æslidæ Israil Pælestinni ixoqal qilix üqün jæng qiliwatqan künlærdæ, «Aqan» (yaki Ahor, mænisi «awaræ») isimlik bir kixi Hudaning kersætmisigæ itaæt qilmioqqa, pütkül Israil jængdæ mæqlup boldi. Yæxua pæyoqæmbærning wasitisi bilæn Aqanning gunahï eniklanqandin keyin, Israil Aqanni qalma-kesæk qilip øltürüwætti. Andin Israil düxmændin qutkuzuldi. «Aqanning ølümi ularni qutkuzoqan» degili bolidu. Xunga mæzkur ayætnin mænisi, bælkim birsi ularning gunahlarini këtürüxi bilæn, ular qutkuzulidioqan bolidu («Yæ.» 7-babni kërüng). (2) «yaxliq künliri» — bælkim Israilning «yengi bir øl» tuquloqandæk, Misirdin qiqqan waqtini kersitidu. (3) «nahxa eytidu» yænæ «(Manga) jawab beridu» degännimu bildüridu. □ **2:16 «Sæn Meni «erim» dæp qaqirisæn, ikkinqi Meni «Baal»im demæysæn»** — «kirix söz»dæ eytkinimizdæk, «Baal» degæn söznin bir mænisi «igæm» yaki «erim».

17 Qünki Mən «Baal»larning namlirini sening aqzindin elip taxlaymən, Ular bu nami bilən ikkinqi heqkandak əslənməydu. □

18 Xuning bilən Mən ular üçün daladiki haywanlar, asmandiki uqar-qanatlar wə yər yuzidiki əmüligüqilər bilən əhdə tüzimən; Mən okya, kiliq wə jəngni sundurup zemindin elip taxlaymən; *həkkimni* aman-esən yatkuzimən. ■

19 Xundak kəlip Mən seni əbədil'əbəd Əzümgə baqlaymən; həkkaniylikta, mehir-muhəbbəttə, rəhim-xəpkətlərdə seni Əzümgə baqlaymən; □

20 Sadakətlikta seni Əzümgə baqlaymən, xuning bilən sən Pərwərdigarni bilip yetisən. □ ■

21 Wə xu künidə əməlgə axuruliduki, «Mən anglaymən» — dəydu Pərwərdigar, — «Mən asmanlarning təlipini anglaymən, bular yər-zeminning təlipini anglaydu;

22 Yər-zemin ziraətlərnin, yengi xarab wə zəytun meyining təlipini anglaydu; wə bular

□ **2:17 «Mən «Baal»larning namlirini sening aqzindin elip taxlaymən»** — ibraniy tilida «Mən «Baal»larning namlirini uning (yəni, Israilning) aqzindin elip taxlaymən». ■ **2:18** Ayup 5:23; Yəx. 11:6; Əz. 14:21; 34:25 □ **2:19 «Mən seni ... Əzümgə baqlaymən»** — bu söz adəttə kizni əzigə əmrigə elixini bildüridu. □ **2:20 «həkkaniylikta, mehir-muhəbbəttə, rəhim-xəpkətlərdə.... sadakətlikta (seni Əzümgə baqlaymən)»** — degən sözlər Hudaning kildioqanlirini süpətləydu, əlwəttə. Biraq ixinimizki, bu sözlər yənə kəlgüsidiki **Israilning** Hudaning muhəbbitigə boləqan inkasinimu bildüridu. Israil xu küni yənə wapasiz bolmaydu. Bu qong bir əzgirix, qong bir məjizidur! ■ **2:20** Yər. 31:33, 34

«Yizrəəl»ning təlipini anglaydu! □

²³ Wə Mən Əzüm üçün ün zeminda teriyəmən; Mən «Lo-ruhamah»ğa rəhim kəlimən; Mən «Lo-ammi»ğa: «Mening həlkim!» dəymən; wə ular Meni: «Mening Hudayim!» — dəydu. □ ■

3

Hoxiya özigə wapasizlik kəlip əzidin ayriloğan ayalini kəyturup əkilidu

¹ Wə Pərwərdigar manga: — Yənə barəqin, axnisi tərripidin səyülgən, zinahor bir ayalni səygin; gərqə Israillar yat ilahlar tərripigə eoqip kətəkən, «kixmix poxkal»larni səyğən bolsimu,

□ **2:22 «...bular «Yizrəəl»ning təlipini anglaydu!»** — «Yizrəəl» degən isim «Israil» degən isim bilən tələppuz jəhəttə ohxixip ketidu, muxu yərdə Israilni kərsitidu. Biraq Hoxiyaning birinqi oqli «Yizrəəl»ning anisining wapasizlikidin tuoqulup (2:4ni kəring) andin xu səwəbidin atisidin ayriloqinidək, Israil «anisining wapasizliki» bilən Hudasidin ayriloğan bolup, hazır Hudasi bilən əpləxtürülgən bolidu. □ **2:23 «Mən Əzüm üçün uni zeminda teriyəmən»** — esimizdə barki, «Yizrəəl» «Hudaning terioqini» degən mənidə. Hudaning Israil (Yizrəəl)ğa boləğan məksiti, dehqanning **əzi üçün** urukni zeminoğa terioqiniğa ohxax əməlgə axurulidu. Demək, ahirki zamanda, Israil harakterida, mejazidə, kəloqanlirida Hudaning kənglidikidək bolidu. Huda xu yol bilən Israilda Əzini uluoqlaydu. ■ **2:23** Hox. 2:1; Rim. 9:26; 1Pet. 2:10

Mən Pərwərdigar ularoşa kərsətkən səyğümdək sən uni səygin, — dedi □

² (xunga mən on bəx kümüx tənggə, bir homir buoqday wə yerim homir arpioşa uni özümgə qayturuwaldim; □

³ Mən uningoşa: «Sən mən üqün uzun künlər kütisən; sən pəhixilik qilmaysən, sən baxqa ərningki bolmaysən; mənmu sən üqün ohxaxla seni kütimən» — dedim). □ ■

⁴ — «Qünki Israillar uzun künlər padixahsız, xahzadisiz, qurbanliqsiz, «tüwrük»siz, «əfod»siz wə heq öy butlirisiz kütüp turidu.

□ **3:1 «kixmix poxkallirini səyidioğan»** — bu kinayilik gəp. Ular bəlkim bu poxkallarni hərhil butlaroşa atap yegən boluxi mumkin. Ular butpərəslik yolida xu kixmixlərni yegəqkə həqıkiy «dindarlar» bolup qaldı — gərqə Pərwərdigarning səyğüsining obykti Israil bolğan bolsimu, lekin Israilning səyüx obykti nahayıti bir hil poxkal bolğanidi, halas. □ **3:2 «...yigirmə kürə buoqday wə on kürə arpa»** — «bir homir» 300 litr, yəni 20 kürə, «yerim homir» 150 litr, yəni 10 kürə. **«mən ... uni özümgə qayturuwaldim»** — qarışanda Gomər kulluq həlitigə qüxüp qaloğan, bazarda (bəlkim baliliri bilən) setilidioğan haloşa kəlgən. Hoxiya üqün uni setiwelıx səl kıyinrak kərünüdu; uning bahasioşa yetix üqün puloşa qoxup yənə uni-buni elip kelix kerək idi. □ **3:3 «Sən mən üqün uzun künlər kütisən»** — demisəkmü buning mənisi, Hoxiya uni hərəkəndək munasiwəttin ayrip yaloşuz turmuxqa qalduridu. Biraq u əzi uningdin baxqa heçqəndək bir ayaloşa yekınlaxmay, uni kütidu.

■ **3:3** Qan. 21:11

□ ■

⁵ Wə keyinrək, Israil baliliri kaytip kelidu wə Pərwərdigar boləqan Hudasini həm Dawut padixahini izdəydu; künlərning ahirida ular təwrinip əyminip Pərwərdigarning yenioğa, xundakla Uning mehribanliqioğa qarap kelidu». □ ■

4

2-qisim: •••• Hoxiyaning ayrim-ayrim hawərliri — «I Israil, Mən qandaqmu siləрни

□ **3:4 «Israilar uzun künlər padixahsiz, xahzadisiz, qurbanliqsiz, «tüwrük»siz, «əfod»siz wə heq öy butlirisiz kütüb turidu»** — bu ayəttə tiloğa elinoqan bəzi nərsilər yaki ixlar (padixah, xahzadə, qurbanlik, əfod) əslidə mahiyiti yahxi, bəzilər pütünləy yahxi əməs. Bu bexarəttin qarışanda, Huda Israil üçün səllimaza yengi bir baxlinixni bəkitkən. «Tüwrük» bəlkim butpərəslikkə ait boləqan nərsini kərsitidu. «Əfod» — Huda Musa pəyoqəmbərgə qüxürgən qanun boyiqə, bax kahin kiydiqan bir alahidə kaltə qapan bolup, uning iqidiki ikki tax arqilik Hudadin yol sorioqili bolatti. «Təbirilər»nimu kərüng. ■ **3:4** Hox. 10:3 □ **3:5 «keyinrək, Israil baliliri kaytip kelidu wə Pərwərdigar boləqan Hudasini həm Dawut padixahini izdəydu»** — «Hoxiya» degən kitabta «Israil» adəttə «ximaliy padixahlik»ni kərsitidu. Ular burunla Huda əsli bəkitkən Dawutning handanliqioğa təwə padixahliqtin ayrilip kətkənidi. Xunga ahirki zamanlarda ularning «Dawutni izdixi» üçün hərəkəndə təkəbburlukni taxlix kerək bolidu. Uning üstigə bu bexarət ahirki zamanlarda padixah Dawutning oqli Məsih Əysaning Israilni qutkuzidioqanliqinimu kərsətsə kerək. ■ **3:5** Yəx. 2:2; Yər. 30:9; Əz. 34:23; 37:22; Mik. 4:1

taxlap qoyimən?!» ••••• Yorutulmıoğan bir həlk

¹ Pərwərdigarning sözini anglanglar, i Israil baliliri; qünki Pərwərdigarning zeminda turuwatқанlar bilən qilidioğan dəwasi bar; qünki zeminda heq həkikət, heq mehribanlik, Hudani heq bilix-tonux yoktur; ■

² Qaroxax-tillax, yaloğanqilik, katillik, oqrilik, zinahorluk — bular zeminda yamrap kətti; qan üstigə qan təkülidu. □

³ Mana xu səwəbtin zemin matəm tutidu, uningda turuwatқanlarning həmmisi jüdəp ketidu; ular daladiki haywanlar həm asmandiki uqarқанatlar bilən billə jüdəp ketidu; bərhək, dengizdiki beliklarmu yəp ketilidu.

⁴ Əmdi heqkim dəwa qilixmisun, heqkim əyibləxmisan; qünki Mening dəwayim dəl sən bilən, i kaşin! □

⁵ Sən kündüzdə putlixip yikilisən; pəyoqəmbərmu sən bilən keqidə təng putlixip yikilidu; wə Mən anangni həlak qilimən. □

■ **4:1** Mik. 6:2 □ **4:2 «qan üstigə qan təkülidu»** — yaki öltürük wəqəliri naşayiti kəp ikənlikini yaki (bəzi alimlarning pikriqə) haliqanqə adəmləni tutuwelip ularni butlaroqa «insan qurbanlik»i qilidiqanlikini kərsitidu. □ **4:4 «Mening dəwayim dəl sən bilən, i kaşin!»** — baxқа birhil tərjimisi: «Həlkinq kaşin bilən dəwalaxқandək boldi». Lekin bizningqə 4-ayəttiki səzlər kaşinoqa qarita etilidu; bizning tərjimimiz 5-ayəttiki səzlərgə intayin mas kelidu, dəp qaraymiz. Ibraniy tilini qüxinix səl təs. □ **4:5 «pəyoqəmbərmu sən bilən keqidə təng putlixip yikilidu»** — «pəyoqəmbər» sahta pəyoqəmbərni yaki (butpərəslik yaki yalaqçilik qatarlıq səwəblər bilən) öz mənpeitigə setilip kətkən pəyoqəmbərni kərsitidu.

⁶ Mening h lkim bilimsizliktin  alak k lindi; w  s nmu bilimni q tk   ak anik ns n, M nmu seni q tk   akim nki, s n Manga y n  heq ka in bolmays n; Hudayingning  anun-k rs tmisini untu anliking t p ylidin, M nmu sening baliliringni untuym n.  

⁷ Ular k p yg nseri, Manga  arxi k p g nah sadir kildi; M n ularning xan-x ripini x rm ndiqilikk  aylanduruwetim n.  

⁸ Ular h lkimning g nahini y ydi an bolo aqqa, Ularning jeni *h lkimning* k bihlikig  intizar bolidu.  

⁹ W  h lkim  andak bolsa, ka inlarmu xundak bolidu; M n *ka inlarning* tutqan yollirini  z  stig  q x rim n,  z  ilmixlirini bexi a

  4:6 «**Mening h lkim bilimsizliktin  alak k lindi; w  s nmu bilimni q tk   ak anik ns n, M nmu seni q tk   akim n...**» — bu ay ttiki «bilim» x bh sizki, Hudani bilix deganlikdur.   4:7 «**Ular k p yg nseri... M n ularning xan-x ripini x rm ndiqilikk  aylanduruwetim n**» — «ular» ka inlarni yaki (6-ay tt  eytiloqan) «ka inlarning baliliri»ni k rsitidu. «**M n ularning xan-x ripini x rm ndiqilikk  aylanduruwetim n**» — «ka in bolux» nahayiti x r plik ix,  lw tt . Ularining x r plik w zipiliri h lk  Hudaning  anun-k rs tmilirini  gitixni  z iqig  alidu. Biroq buning ornida ular  zi «Hudaning  anun-k rs tmilirini untu an» (6-ay t).   4:8 «**Ular h lkimning g nahini y ydi an bolo aqqa...**» — T wrat d wridd  birsi g nah sadir  iloqan bolsa, unda ta u «g nah  urbanliki»ni (g nahini til ydi an  urbanlik)ni sunuxi ker k idi. Ka inlarning bundak  urbanliklarning g xidini m lum bir  isimni yeyix imtiyazi bar idi. Xunga ular  azir: — «H lk k pr k g nah  ilsa, y ydi inimizmu k p bolidu!» d p oyli an ohxaydu.

qayturimən. □ ■

¹⁰ Ular yəydu, biraq toymaydu,
Ular pahixilik qilidu, biraq heq kəpəyməydu;
Qünki ular Pərwərdigarni tingxaxni taxlap
kətti, □ ■

¹¹ Əzlrini pahixilik, xarab wə yengi xarabqa
beoixlidi;

Bu ixlar adəmninğ əkil-zəhnini bulap ketidu.

¹² Həlkim öz tayikidin yolyoruk soraydu,
Ularinğ hasisi ularoqa yol kərsitərmix!
Qünki pahixilikning rohi ularni azduridu,
Ular Hudasing himayisi astidin pahixilikkə
qikip, □ ■

¹³ Taoq qokkilorida kurbanlik qilidu,
Dəng-egizliklərdə, xundakla sayisi yahxi
boloqaqqa dub wə terək wə kariyaqaqlar

□ **4:9 «Həlkim kandaq bolsa, kahinlarmu xundak bolidu»** — demək, həlkim jazayimni tartkanikən, sən kahinmu buningdin haliy bolmaysən; alahidə imtiyazliring seni kutkuzmaydu, əksiqə tartidioğan jazaying tehimu eoqir bolidu. ■ **4:9** Yəx. 24:2 □ **4:10 «Ular pahixilik qilidu, biraq heq kəpəyməydu»** — bu intayin kinayilik gəp. Demək, Israil «pahixə bolup» (butlaroqa qokunogan bolup), kəp «pahixiwazlar» (butlar) bilən billə bologan bolsimu, heqkandaq payda kərmigən. Baxqa hil tərjimisi: «Ular pahixilik qilidu, lekin heq parawanlaxmaydu». ■ **4:10** Mik. 6:14 □ **4:12 «Həlkim öz tayikidin yolyoruk soraydu, ularinğ hasisi ularoqa yol kərsitərmix!»** — ular «tayiki», «hasisi»ni palqilik, rəmqilik üçün ixlitidu. «**Qünki pahixilikning rohi ularni azduridu, ular Hudasing himayisi astidin pahixilikkə qikip,...**» — «kirix səz»imizdə tiloqa elinoqandək, «pahixilik» butpərəslik wə pahixilikning əzini öz iqigə alidu. «Baal» katarliklaroqa qokunux paaliyətliri hərhil pahixilikni öz iqigə aloğan. Israil Hudaqa sadik bologan ayaldək əməs, bəlki wapasiz pahixə ayaldək bologan. ■ **4:12** Hox. 5:4

astidimu isriq salidu;

Xunga qizliringlar pahixilik, kelinliringlarmu zinahorluk qilidu. □ ■

14 Mən qizliringlarni pahixilikliri üqün,

Yaki kelinliringlarni zinahorlukliri üqün jazalimaymən;

Qünki *atilir* özirimu pahixilər bilən sirtka qikidu,

«Buthana pahixə»liri bilən billə kurbanlik qilidu;

Xuning bilən yorutulmıoğan bir həlk yiktilidu. □

15 Sən, i Israil, pahixilik qilixing bilən,

Yəhuda gunahka qetilip qalmisun!

Nə Gilgalə kəlmənglar, nə «Bəyt-Awən»gə qikmanglar,

Nə «Pərwərdigarning həyati bilən!» dəp kəsəm

□ 4:13 «...Dəng-egizliklərdə, xundakla sayisi yahxi boləoqqa dub wə terək wə kariyoqqlar astidimu isriq salidu» — ular Hudaning himayisi astidin qikip, nahayiti bir dərək astida bir buttin himayə sorimakta. «*siləning* qizliringlar pahixilik, kelinliringlarmu zinahorluk qilidu» — «(siləning) qizliringlar... kelinliringlarmu» — Huda «silər» degən sez bilən bəlkim yənə kahinlarə qəz qilidu. ■ 4:13 Yəx. 1:29; 57:7; Əz. 20:28 □ 4:14 «Mən qizliringlarni pahixilikliri üqün, yaki kelinliringlarni zinahorlukliri üqün jazalimaymən; qünki (atilir) özirimu pahixilər bilən sirtka qikidu...» — diqqət qilixka ərziyduki, Huda bu qiz-kelinlarni əyibliməydu; Hudaning aldida, məs'uliyət ularning atiliri (bəlkim kahinlar)ning zimmisididur.

kilmanglar.□

¹⁶ Qünki tərša bir kısır inəktək, İsrail tərşalik kılıdu; Pərwərdigar qandaqmu pahlanni baqqandək, ularni kəng bir yaylaqta ozuqlandursun?□

¹⁷ Əfraim butlarəqa qaplasti;

Uning bilən heqkimning kari bolmisun!□

¹⁸ Ularning xarabi tügixi bilənla,

Ular əzlrini pahixilikkə beqixlaydu;

Ularning esilzadiliri nomussizlikka əsəbiylərqə məptun boldi.

¹⁹ Bir xamal-roh ularni kanatlıri iqiğə oriwaldi,

□ **4:15 «Sən, i İsrail, pahixilik kilixing bilən, Yəhuda gunahka qetilib kalmisun! Nə Gilgaləqa kəlmənglar, nə «Bəyt-Awən»gə qikmanglar, nə «Pərwərdigarning hayati bilən!» dəp kəsəm kilmanglar»** — bu sözlər bəlkim Yəhudaəqa karitip eytilixi mumkin. «Gilgal» wə «Bəyt-Awən» İsrail zeminidiki «yerim butpərəs» tawapqahlar idi. Amos pəyoqəmbər allıkaqan İsrail wə Yəhudani bu tawapqahlarəqa barmaslıq, bu yərlərgə qetixlik gunahlarıni kılmaslıq, jümlidin Pərwərdigarning namini bikar-biğudə ixlətməslik kerək, dəp agahlandıroqanıdi («Am.» 4:4, 5:5, 8:14). Hoxiya uning agahlırini təkrarlaydu. U yənə Amos pəyoqəmbərgə əgixip, İsrailarning «Bəyt-Əl» (Hudaning öyi)də ötküzgən butpərəslikini əyibləp, xu yərnə «Bəyt-Awən» («yok birnərsə»ning öyi) dəp ataydu. □ **4:16 «Pərwərdigar qandaqmu pahlanni baqqandək, ularni kəng bir yaylaqta ozuqlandursun?»** — baxqa birhil tərijimə: «Əmdi Pərwərdigar hazır ularni pahlanni baqqandək kəng bir yaylaqta ozuqlanduridu!». Bu ikkinçi hil tərijimisining mənisi toqra bolsa uning mənisi: «Pərwərdigar İsrailni ularni sürgün kılduridu» degənlik bolidu. □ **4:17 «Əfraim butlarəqa qaplasti; uning bilən heqkimning kari bolmisun!»** — «Əfraim» İsrail (ximaliy padixahlik)ning on kəbilisidin əng qongi, u bəzidə İsrail (yəni, on kəbilə)ning əzizə wəkil bolidu.

Ular qurbanlikliri tüpəylidin iza-aħanətkə qalidu. □

5

Əfrainning əhwali qataq, Yəhudaningmu əhwali qataq!

¹ Buni anglanglar, i kaħinlar,
Tingxanglar, i Israil jəməti,
Kulak selinglar, i padixahning jəməti;
Qünki bu həküm silərgə bekitilgən;
Qünki silər Mizpah xəhiridə bir kiltak,
Tabor teqida yeyiloqan bir tor bolqansilər. □

² Asiy adəmlərmmu kiroqin-qapqunoqa qəküp kətti;
Biraq Mən ularning həmmisini jazalioquqi bolimən. □

³ Əfrainni bilimən, Israil məndin yoxurun əməs;
Qünki i Əfrain, sən hazır pahixilik kilding,

□ **4:19 «bir xamal-roh ularni kanatliri iqigə oriwaldi,...»** — ibraniy tilida «xamal» wə «roh» bir səz. Bu jümlining mənisi bəlkim ular pahixilik-butpərəslik bir pasıq roh (jin) tərripidin pütünləy azdurulup ketildi. □ **5:1 «Silər Mizpah xəhiridə bir kiltak, Tabor teqida yeyiloqan bir tor bolqansilər»** — nemixka «Mizpah» wə «Tabor» deyilidu? Israil əslidə bu jaylarda Hudaning kəp iltipatlirioqa wə məditigə erixkən. Bu bexarəttin qarioqanda, bu ikki jay hazır əksiqə butpərəslik yaki birhil adalətsizlik yürgüzülgən jaylar bolup qaldi. □ **5:2 «Asiy adəmlərmmu kiroqin-qapqunoqa qəküp kətti; ...»** — bu ayəttiki «kiroqin-qapqun» degən səz bəzi alimlarning pikriqə balilarni qurbanlik qilixni öz iqigə alidu. Bundaq ixlar Qanaandiki əllərnin butpərəslikidə kəp kərülətti. Baxka hil tərjimilərmmu bar.

Israil buloqanoqandur. □

4 Ularning qilmixliri ularni Hudasing yenioqa qaytixioqa koymaydu;

Qunki pahixilikning rohi ular arisididur,

Ular Pərwərdigarni heq bilməydu. ■

5 Israilning təkəbburluki əzigə qarxi guwahlik bərməktə;

Israil wə Əfraim əz kəbihliki bilən yikilip ketidu;

Yəhudamu ular bilən təng yikilidu. ■

6 Ular koy padiliri wə kala padilirini elip Pərwərdigarni izdəxkə baridu;

Birak ular Uni tapalmaydu; qunki U Əzini tartip ulardin yiraqlaxti. □

7 Ular Pərwərdigarqa asiylik kildi,

Qunki ular balilarni haramdin tuqduroqan;

Əmdi «yengi ay» ularni nesiwiliri bilən yep ketidu. □

8 Gibeahda sunayni,

Ramahda kanayni qelinglar;

Bəyt-awəndə agah signalini anglinglar;

□ **5:3 «i Əfraim, sən ... pahixilik kilding»** — Əfraimning Pərwərdigardın waz keqip butlarqa baqlinixi «rohij pahixilik»kə barawərdur. ■ **5:4** Hox. 4:12 ■ **5:5** Hox. 7:10

□ **5:6 «koy, kala padilirini elix»** — kəp qurbanliqlarni kilixni məqsiti kilidu, əlwəttə. □ **5:7 «yengi ay»** — heyt yaki «yengi baxlinix» bolidu. Xu waqittin baxlap ularning aman-esənliki wə mustəkillixioqa hatimə berilidu, xu waqit kəlgəndə ularqa bulang-talang kilqilarning yoli eqilidu, deməqci. Bu wəkəning təpsilatining kəndak bolidioqanliqini pəkət pərazla qilalaymiz. Təwəndə, 8-15-ayətlərdə aldin'ala eytiloqan tajawuzqilik «yengi ay»da baxlinarmikin?

Kəyningdə! Qara, i Binyamin!□

⁹ Əfraim əyiblinidioqan künidə wəyranə bolidu;
Mana, Israil kəbililiri arisida bekitilgən ixni ayan
kildim!

¹⁰ Yəhudaning əmirliri pasil taxlarni
yotkigüqigə ohxaxtur;

Mən ular üstigə oqəzipimni sudək təküwetimən.

¹¹ Əfraim horlanoqan, jazayimda ezilgən,
Qünki u öz beximqilik kılıp «paskinilik»ni
qoqlap yürdi.□

¹² Xunga Mən Əfraimoqa küyə kurti,
Yəhuda jəmətigə qiritküq bolimən.

¹³ Əmdi Əfraim özining kesilini,
Yəhuda öz yarisini kərgəndə,

□ **5:8 «Gibeahə sunayni, Ramahda kanayni qelinglar; Bəyt-Awəndə agah signalini anglitinglar; kəyningdə! Qara, i Binyamin!»** — Binyamin on ikki kəbilining biri, Yəhudaqə bekindi boloqan, «Israil», yəni «ximaliy padixahlik»ning jənubiy qegrasida. Bu bexarəttə ikki imkaniyət bar: — (1) Yəhuda əzi Israiloqa tajawuz kilidu, andin Israil bilən Yəhuda bir-biri bilən sokuxidu; nətijidə Israil Asuriyədin yardəm soraydu (13-ayət) (10-ayəttə Yəhudaning həkümranlarning jaħangirliki, ajizlarni bozək kılıp eksplitatsiyə kiliwatqanliki kərsitilidu); (2) bexarət Asuriyə imperiyəsinin tajawuz kilidioqanliqini kərsitidu (miladiyədin ilgiriki 733-yili ular Israilning ximaliy kəbilirini elip kətti: 722-yili pütkül Israilni ixoqal kildi: 702-yili Yəhudaqə tajawuz kildi). Biz ikkinqi imkaniyətkə mayilmiz. Israilning jənubiy qegrisioqa tutaxqan bu xəhərlər kistakqə elinidioqan bolsa (hujum ximaldin kəlgən əhwalda), undaqta Israilning qaloqan jayliri nemidegən kiybilidioqan bolidu! Israil Asuriyədin yardəm sorioqandin keyin (xundaqla Asuriyəgə pul bərgəndin keyin!), ular təripidin wəyran kilingoqan. □ **5:11 «Əfraim... öz beximqilik kılıp «paskinilik»ni qoqlap yürdi»** — «paskinilik» bəlkim birhil butni kərsitidu.

Əfraim Asuriyəlikni izdəp bardi,
«Jedəlhor padixah» o q a t ə l i p i n i y o l l i d i ;
Biraq u h ə m s i l ə r n i s a q a y t a l m a y t t i ,
H ə m y a r a n g l a r n i m u d a w a l i y a l m a y t t i . □

¹⁴ Q ū n k i M ə n Ə f r a i m o q a x i r d ə k ,
Y ə h u d a j ə m ə t i g ə a r s l a n d ə k b o l i m ə n ; M ə n ,
y ə n i M ə n k i , u l a r n i t i t m a - t i t m a k i l i w e t i p , k e t i p
q a l i m ə n ;

U l a r n i e l i p k e t i m ə n , q u t k u z a l a y d i o q a n h ə q k i m
q i k m a y d u ;

¹⁵ M ə n k e t i m ə n , u l a r g u n a h i n i t o n u p y e t i p ,
y ū z ū m n i i z d i m i g ū q ə ə z j a y i m o q a k a y t i p
t u r i m ə n ;

B e x i o q a k ū n q ū x k ə n d ə u l a r M e n i i n t i l i p i z d ə y d u .

6

İsrailning yŭzəki jawabi

¹ «Kelinglar, Pərwərdigarning yenio q a k a y t a y l i ;
Q ū n k i U t i t m a - t i t m a k i l i w ə t t i , b i r a q s a q a y t i d u ;
Ū r u w ə t t i , b i r a q b i z n i t e n g i p k o y i d u .

² U i k k i k ū n d i n k e y i n b i z n i j a n l a n d u r i d u ;

Ū q i n q i k ū n i U b i z n i t i r i l d ū r i d u ,
B i z U n i n g y ū z i a l d i d a h a y a t y a x a y m i z !

□ **5:13 «Əfraim Asuriyəlikni izdəp bardi, «jedəlhor padixah» o q a t ə l i p i n i y o l l i d i »** — Asuriyəliklər öz padixahio q a b ə r g ə n u n w a n n i , y ə n i «Uluo q Padixah» degənni n g i m l a s i n i H o x i y a k ə s t ə n ə z g ə r t i p , u n i k i n a y ə b i l ə n «Jedəlhor Padixah» (i b r a n i y t i l i d a «Yarəb padixah») d ə p a t a y d u . Ə m ə l i y ə t t ə A s u r i y ə p a d i x a h l i r i d ə l m u x u h a r a k t e r d a b o l o q a n , u b a x k a ə l l ə r b i l ə n s o k u x u x k a h ə r k a n d a q b a h a n ə - s ə w ə b l ə r n i q i k a r o q u c i i d i .

³ Wə biz Uni bilidioqan bolimiz!
 Biz Pərwərdigarni tonux həm bilix üqün intilip
 qoşlaymiz!
 Uning bizni kutkuzuxka qikixi tang səhərning
 boluxidək muqərrər;
 U yenimizəyə yamoqurdək, yər-zeminni
 suoqiridioqan «keyinki yamoqur»dək qüxüp
 kelidu!».[□]

Hudaning dad-pəryadi

⁴ I Əfraim, seni qandək qilsam bolar?
 I Yəhuda, seni qandək qilsam bolar?
 Qünki yahxilikinglar səhərdiki bir parqə bu-
 luttək,
 Tezdin yoqap ketidioqan xəbnəmdəktur.
⁵ Xunga Mən pəyoqəmbərlər arkilik ularni
 qepiwətkən;

[□] **6:3** «U yenimizəyə yamoqurdək, yər-zeminni suoqiridioqan «keyinki yamoqur»dək qüxüp kelidu!» — «keyinki yamoqur» bolsa Qanaanda (Pələstində) 3- yoki 4-ayda yaoidu, u ətiyazlik ziraətlərnin pixixida həkəlik rolini oynaydu. Bu yamoqurlar bolmisa həsul bolmaydu. «**Biz Uni bilidioqan bolimiz!... U ... «keyinki yamoqur»dək qüxüp kelidu!**» — alimlərnin bu üq ayət (1-3) üstidə üq hil pikri bar: — (1) bu Israilning ahirkə zamanda towa kəlidioqan duasi (qünki Israilar Hoxiyaning dəwridə towa kəlioqan əməs); (2) bu Hoxiya pəyoqəmbərnin: «Pərwərdigarnin yenioqə kaytayli» degən dəwiti; (3) bu Israilning xu qaoqdiki yüzəki bir inkasi, halas. Səzlər qiraylik bolsimu Huda uni yüzəki dəp qaraydu (4-ayətni kərüng). Xunga biz üqinqi imkaniyətkə kayilmiz. Qünki bu səzlərdə öz gunahini etirap kəlidioqan konkret gəp kəmqil. Əgər duada towa kəlidioqan səzlər bar boləqan bolsa intayin yahxi bir dua bolatti; 14-babta həkəkiy towa kəlidioqan dua tepilidu.

Aoʻzimdiki soʻzlər bilən ularni
 ʻltürüwətkənmən;
 Mening həkümüm tang nuridək qikidu. □

⁶ Qünki Mən qurbanliqlardin əməs, bəlki mehir-
 muhəbbəttin,

Kəydürmə qurbanliqlardin kərə, Hudani tonux
 həm bilixtin hursənlik tapimən. □ ■

⁷ Biraq ular Adəm'atidək əhdigə itaətsizlik
 qiləan;

Ular mana xu yol bilən Manga asiylik qiləan. ■

⁸ Gilead bolsa kəbihlik qiləuqilarning xəhiri;
 U qan bilən boyaləan.

⁹ Qaraqqilar adəmni payliəandək,
 Kahinlar topi Xəkəmgə baridiəan yolda katillik

□ **6:5 «Mən pəyoqəmbərlər arkilik ularni qepiwətkən...»**

— Huda pəyoqəmbərliri arkilik nuroqun ketim Israiləa jazasini elip baridiəan həkümlirini ukturoqanidi; demək, u dərhal jazalirini əwətməydu, bəlki awwal pəyoqəmbərliri arkilik agahlandurup, towa kilix pursitini beridu; pəkət towa qilmisa jazasini qüxüridu. Jazalar qüxkəndə Israillar «qepiwetilgən, ...əltürüwetilgən» idi. Yukirida (3-ayəttə) Israil sahtipəzlik bilən «Hudaning bizni kutkuzuzka qikixi ... tang səhərning boluxidək muqərrər» degənidi, biraq hazır Huda: «**Mening həkümlirim** tang nuridək qikidu» dəydu. □ **6:6 «Mən qurbanliqlardin əməs, bəlki mehir-muhəbbəttin, kəydürmə qurbanliqlardin kərə, Hudani tonux həm bilixtin hursənlik tapimən»** — Huda Musa pəyoqəmbər arkilik qurbanliqlarni tələp qiləan. Biraq keyinki kəp pəyoqəmbərlər arkilik, bular Mening ahirki məqsitim əməs, bəlki: (1) Öz həlqimning manga qaratqan qing kənglidiki ibadət wə muhəbbitini izdəymən (xundək ixlar pəkət Məsihning nijati wə Muqəddəs Roh arkilik əməlgə axurulidu, əlwəttə); (2) qurbanliqlar sunuləanda, əgər ihlasmənlik wə muhəbbət bolmisa, undaqta ularni qilmioqininglar tüzük, dəp ukturoqan.

■ **6:6** Mat. 9:13; 12:7 ■ **6:7** Hox. 8:1

qilmaqta;

Bərəkət, ular iplaslıq qilmaqta.

¹⁰ Israil jəmətidə yirginlik bir ixni kərdüm;

Əfrayimning pəhixiliki xu yərdə tepilidu,

Israil buloqandi.

¹¹ Yənə sangimu, i Yəhuda, terioqan
gunahliringning hösuli bekitilgəndur!

7

¹ Mən Öz həlqimning asaritini buzup taxlap,
azadlıqqa erixtürəy degəndə,

Mən Israilni saqaytay degəndə,

Əmdi Əfrayimning kəbihliki, Samariyəning
rəzillikimu axkarilidü;

Qünki ular aldamqilik qilidu;

Oqrılar bolsa bəsüp kiriatidu,

Qaraqqılar topi sirtta bulangqilik qiliwatidu.

² Ular kənglidə Mening ularning barlik

rəzilliklirini esimdə tutqanlığimni oylimaydu;

Həzir ularning qilmixliri əzlirini qıstawatidu;

Bu ixlar kəz aldindidur.

Ordidiki suyiqəstlər

³ Ular padixahni rəzillikliri bilən,

Əmirlərnə yaloqan gəpliri bilən hursən qilidu;

⁴ Ularning həmmisi zinahorlar;

Ular naway ot saloqan tonurdək;

Naway hemirni yuqurup, hemir boluqə uning otini yənə uləyaytmaydu;□

⁵ Padixahimiz *təbrikləngən* künidə, əmirilər xarabning kəypi bilən əzlini zəipləxtürdi; *Padixah* bolsa mazaq kıləuqılar bilən qol elixixka intildi!□

⁶ Qünki ular kənglini tonurdək kizitip suyikəst püküp qoyəanidi;

Keqiqə ularning əzəzi qoqlinip turidu;
Səhərdila u yanəan ottək yalkunlap ketidu.□

⁷ Ularning həmmisi tonurdək kiziktur, ular öz

□ **7:4 «Ular**ning həmmisi zinahorlar; ular naway ot saləan tonurdək...»

— «ular» bəlkim kaşinlar (ular yukiridiki ayətlərnin əsasiy obyektini). Əslidə kaşinlar «muqəddəs qanun»ni bilgini üqün, padixahning ordisida muhim roli boluxi kerək idi. Əksiqə ular padixahni əltürüxnə kəstləydu. «**Ular naway ot saləan tonurdək; naway hemirni yuqurup, hemir boluqə uning otini yənə uləyaytmaydu**» — naway hemirni boldurux üqün səl issik ətsun dəp tonurning yenioqə koyidu, birək xu waqitlarda tonurning otini uləyaytmaydu.

□ **7:5 «Padixah bolsa mazaq kıləuqılar bilən qol elixixka intildi!»** — «mazaq kıləuqılar» yənə kaşinlar (wə sahta pəyoqəmbərlər?) boluxi mumkin. Əslidə padixahni qoşdixi kerək boləan əmirilər məst boləanda, padixah əzini kəst kılmaqci boləan «mazaq kıləuqılar» bilən «qol tutuxup», heq bilməyla hətərlək əhwalə qüxidu. □ **7:6 «Keqiqə ularning əzəzi qoqlinip turidu»** — bəxka birhil təjmisini «ularning «nawiyi» bolsa keqiqə uhlaydu». «... **Ular kənglini tonurdək kizitip suyikəst püküp qoyəanidi; ... səhərdila u yanəan ottək yalkunlap ketidu**»

— 4-6-ayətlərdiki ix bəlkim: (1) padixah ordisida məlum bir təbrikləx paaliyitini orunlaxturdi. (2) əmiriləri məst bolup kətti. (3) padixahni kəstligən kaşinlar keqiqə pürsət kütüp yürdi. (4) ətigəndə ularning padixahka boləan nəpřiti tonurdiki yalkunliəan ottək partlidi wə ular padixahni əltürüwətti.

soraqçilirini yöp ketidu;
 Ularning barlık padixahliri yikildi —
 Ulardin heqkim meni nida kilip qakirmaydu!□

Hudaning tərbiyisini qobul kilmaydioğan bir həlq

⁸ Əfraim yat qowmlar bilən arilixip kətti;

U «erülmigən bir qoturmaq»dəktur.□ ■

⁹ Yat adəmlər uning küqini yöp kətti, biraq u heq səzməydu;

□ **7:7 «Ulardin heqkim meni nida kilip qakirmaydu!»** — «ulardin» — bəlkim padixahlardin. Məzkur bexarətlərninğ Israilning əng ahirki padixahliridin kaysisini kərsitidioğanliqioğa birnemə demək təs. Israil padixahlıqiniğ ahirki yillirida altə padixah təhtkə olturoğan. Altisidin tət padixah kəstlinip öltürölgən. Bu wəkələr Təwrat, «2pad.» 15-17-bablarda bayan kilioğan. Həlkilik nuqtilar xuki: (1) kahınlar intayin rəzil; zinahor, qatillar idi. (2) az degəndimu bir padixah ular tərpidin kəstlinip öltürölgən; (3) əmirələr intayin bihud adəmlər, padixahning bihətərlikini heq oylimaytti; (4) padixahlarning heqkaysisi Hudağa tayanmidi (xunglaxka «yikildi»). (5) kahınlar kəp «sotqılar»nimu kəstləp öltürdi (7-ayət). □ **7:8 «Əfraim yat qowmlar bilən arilixip kətti»** — «Əfraim»ning məzkur kitabta Israilning ornida yaki Israiloğa wəkil kilip kəp ixl- itilixining səwəbi, bəlkim bu waqıtta Israilning ximaliy kəbililiri Asuriyə tərpidin allıkağan elip ketilgən; Əfraim kəbilisi yaloquz qaloğanidi. **U «erülmigən bir qoturmaq»dəktur** — demək, bir tərpi kəyök, bir tərpi pixmioğan. Israil bəlkim baxka qowmlar bilər kəp arilixip, bir tərpi butpərəslərgə ohxax bolup qaloğan, «kəyöp kətkən»; biraq ular Huda tərəptə heq pixmioğan, ularning Huda bilən boləğan munasiwiti yoq deyərlik. ■ **7:8** Zəb. 106:35

Bərhək, *bexining* u yər-bu yeridə ak qaqlar kərünidu, birak u heq bilməydu;□

10 Xuning bilən Israilning təkəbburluqi özigə qarxi guwah beridu;

Ular Pərwərdigar Hudasining yenioqa qaytmaydu;

Yaki xundak iqlar *bexioqa* qüxkən bolsimu, yənla Uni izdiməydu.■

11 Əfraim heq əqli yok nadan bir pahtəktək;

Misiroqa qarap sayraydu, Asuriyəni izdöp baridu;□

12 Ular baroqanda, ularning üstigə torumni taxlaymən;

Huddi asmandiki uqar-kanatlarni toroqa qüxürgəndək ularni qüxürimən;

Bu həwər ularning jamaitigə yetixi bilənla, ularni jazalaymən.□

13 Ularoqa way! Qünki ular Məndin yirəklixip tenip kətti!

□ **7:9 «Yat adəmlər uning küqini yəp kətti»** — «uning küqi» bəlkim Israilning iradisi, iman-etiqadini kərsitidu. Ular butpərəs həlk bilən kəp arilixip etiqadi ajizlaxqan. Baxqa alimlarning pikriqə, «küq» ularning əmgikining mewisini kərsitidu. ■ **7:10 Hox. 5:5** □ **7:11 «Əfraim... Misiroqa qarap sayraydu, Asuriyəni izdöp baridu»** — Israil tolimu tuturuqsiz bolup, Hudanin sözigə heq ixənməy, birdəm Misirdin, birdəm Asuriyədin yardəm soraydu. Əməliyəttə ikkila tərəp Israiloqa satqunluk qilidu. □ **7:12 «Bu həwər ularning jamaitigə yetixi bilənla, ularni jazalaymən»** — ayətnin ahirki bu qisminin baxqa ikki tərjimisi: «ularning jamaiti angliqandək, ularni jazalaymən» yaki «ular topliniwatidu» döp angliqinimdila, ularni jazalaymən». Yənə baxqa tərjimilirimu uqrixi mumkin. Ibraniy tilini qüxinix təs.

Ular ҳalak bolsun! Qünki ular Manga wapaszlık kildi!

Mən ularni kütquzup hərəlükkə qıkıray degəndə,
Ular Mən toqruluk yaloqan gəp kılıdu!

¹⁴ Ular ornida yetip nalə kılqanda,
Manga kənglidə heq nida kilmidi;
Ularning jamaətkə yioqilixi pəkət ax wə yengi
xarab üqündur, halas;
Ular Məndin qətləp kətti.□

¹⁵ Bərhək, Mən əsli ularni tərbiyiligənmən,
Ularning biləklirini qenikturup
küqəytküzgənidim;

Birək ular Manga qarxi yamanlık qəstləwatidu.

¹⁶ Ular buruldi — birək buruluxi Həmmidin Aliy
Boloquqioqa kaytix üqün əməs;
Ular aldəmqi bir okyaəqa ohxax.
Ularning əmirlixi əzlrining oqljiranə til-
ahənətliri wəjidin kiliqlinidu;
Bu ix Misir zeminida ularni məshirigə
qalduridu.□ ■

8

□ **7:14 «Ularning jamaətkə yioqilixi pəkət ax wə yengi xarab üqündur, halas»** — demək, ularning heytliri Huda üqün əməs, pəkət öz tamaxiliri üqün ötküzüldü. Baxka birhil tərjimisi: «Ular ax wə yengi xarab tiləp (butlirini ixəndürüx üqün) öz ətlirini tilidu». □ **7:16 «Ular buruldi — birək buruluxi Həmmidin Aliy Boloquqioqa kaytix üqün əməs; ular aldəmqi bir okyaəqa ohxax»** — «aldəmqi okya» tüp-tüz atmaydu, oqlar hərdaim burulup ketidu, əlwəttə. Ayətning birinqi qismining baxka hil tərjimiliri bar. ■ **7:16 Zəb. 78:57**

«Ular xamal teriydu, qara quyunni oridu!»

¹ Kanayni aozingora salo'in!

Pərwərdigarning öyi üstidə bir qorultaz aylinip yürüdü!

Qünki ular Mening əhdəmni buzğan,
Təwrat-kanunuma itaətsizlik qiloğan. □ ■

² Ular Manga: «I Hudayim, biz Israil həlki Seni tonuymiz!» dəp warkiraydu.

³ Israil yahxilik-məhribanlikni taxliwətkən;
Xunga düxmən uni qoqlaydu. □

⁴ Ular əzliri padixahlarni tikligən, birək Mən arkilik əməs;

Ular bəzilərnə əmir qiloğan, birək uningdin həwirim yox;

Ular öz jeniqa zamin bolux üqün,
Əzligə butlarni kümüx-altunliridin yasioğan. □

⁵ I Samariyə, sening moziying seni taxliwətti!

Mening oqəzipim ularqa qozqaldi;

Ular qağanəqiqə pakliktin yirək turidu? □

⁶ Xu nərsə Israildin qiqqanoqu —

□ **8:1 «Pərwərdigarning öyi üstidə bir qorultaz aylinip yürüdü!»** — qorultaz pəkət əlüklərgə yaki «ələy dəp qaloğan» janiwarlarqa kizikidu, əlwəttə (baxqa hil tərjimilridə «bürküt» deyilidu). ■ **8:1** Qan. 28:49; Hox. 6:7 □ **8:3 «Israil yahxilik-məhribanlikni taxliwətkən»** — bu ikki bislik səz; ular əzliri yahxilik qilixtin qol üzgən wə xuning bilən təng, Hudaning yahxilikidin məhrum boləğan. □ **8:4 «Ular əzliri padixahlarni tikligən, birək mən arkilik əməs»** — «uningdin həwirim yox» — demək, bu ix Manga yat boldi, Mən uni etirap qilmidim. □ **8:5 «I Samariyə, sening moziying seni taxliwətti!»** — bu kinayilik gəp. Israildiki mozay xəklidiki but ularni qutkuzmioğan. «Baal» wə ularning əng qong tawapgağı «Bəyt-Əl»diki butmu «mozay xəkli»də idi (baxqa hil tərjilirimu bar).

Uni bir hünər wən yasioqan, halas; u Huda əməs;
Samarıyəning moziyi dərwəkə parə-parə
qəkiwetilidu!

⁷ Qünki ular xamal teridi, xunga qara kuyunni
oridu!

Ularning xadisida heq baxaklar yok, u heq ax
bərməydu;

Hətta ax bərgən bolsimu, yat adəmlər uni yu-
tuwaloqan bolatti.□

⁸ Israil yutuwelindi;

Ular yat əllər arisida yarimas bir qaqa bolup
qaldi;

⁹ Qünki ular yaloquz yürgən yawayi exəktək
Asuriyəni izdəp qikti;

Əfrim «axna»larni yalliwalidi.

¹⁰ Gər qə ular əllər arisidin «yalliwaləqan» bol-
simu,

Əmdi Mən ularni yioqip bir tərəp qilimən;

Ular tezla «Əmirlərnin xahı»ning besimi astida
toləqinip ketidu.□

¹¹ Əfrim «gunah kurbanlik»liri üqün
qurbangahlarıni kəpəytkini bilən,

Bular gunah kozəydiyəqan qurbangahlar bolup

□ **8:7 «Ular xamal teridi, xunga qara kuyunni oridu! Ularning xadisida heq baxaklar yok, u heq ax bərməydu; hətta ax bərgən bolsimu, yat adəmlər uni yutuwaləqan bolatti»** — Israillər hərdəim «Baal»din yahxi həsul tilətti. Ularnin oylixiqə «Baal»ning «aləhidiliki» «mol həsul berix»mix.

□ **8:10 «Ular tezla «əmirlərnin xahı»ning besimi astida toləqinip ketidu»** — «əmirlərnin xahı» Asuriyə padixəhinin məhsus bir unwani.

qaldi.□

¹² Mən uning üçün Təvrat-kanunumda kəp tərəplimə nərsilərnı yazoqan bolsammu, Ular yat bir nərsə dəp hesablanmaqta.

¹³ Ular qurbanliklaroqa amraq! Ular Manga qurbanliklarnı kılıp, gəxidın yəydu, Bıraq Pərwərdigar bulardın heq hursənlik almaydu;

U ularning kəbihlikini hazır esigə kəltürüp, Gunahlırını öz bexioqa qüxürıdu;

Ular Misiroqa kaytıdu!□

¹⁴ Qünki İsrail öz Yasıoquqısını untup, «ibadəthana»larnı kurıdu;

Yəhuda bolsa istihkamlaxturuloqan xəhərlərnı kəpəytkən;

Bıraq Mən ularning xəhərliri üstigə ot əwətimən, Ot bularning kəl'ə-ordilirini yəp ketıdu.

□ **8:11 «Əfraim «gunah qurbanlik»liri üçün qurbangahları kəpəytkini bilən, bular gunah qozoydıoqan qurbangahlar bolup qaldi»** — «gunah qurbanliki»lar toqruluk «Law.» 4-5-bablarnı kəring. Məzkur qurbangahları «Pərwərdigaroqa atap» yasaloqanıdı. Əslidə Hudaning kərsətmiliri boyiqə Yerusalemdındiki ibadətjanining qurbangahıdın baxqa, İsrailarning heqkandəq qurbangahını yasımasliki kerək. Dərwəkə, ular yasaloqandıın keyin, tezla butpərəs tawapqahlaroqa aylinip qaloqanıdı. □ **8:13 «Ular qurbanliklaroqa amraq! Ular Manga qurbanliklarnı kılıp, gəxidın yəydu,...»** — bu ayətning hərhil tərjimiliri bolqini bilən, omumiyy mənisı tərjimimizningkidək. **«Gunahlırını öz bexioqa qüxürıdu; ular Misiroqa kaytıdu!»** — Misir İsrailar tunji qətimlik əsirlikkə yaki kullukqa qüxkən jay.

9

Quruq huxallik wə heytlar

¹ I Israil, yat əl-yurtlardək huxal bolup xadlinip kətmənglar;

Qünki sən Hudayingdin qətnəp pahixilikkə berilding;

Hərbir hamanda sən pahixə həkqigə amrak bolup kəttinq. □

² Haman wə xarab kəlqiki ularni baqalmaydu; Yengi xarab uni yərgə qaritip qoyidu.

³ Ular Pərwərdigarning zeminida turiwərməydu;

Əfraim bəlki Misiroqa kaytidu,

Ular Asuriyədə haram tamakni yəydu.

□ 9:1 «I Israil, yat əl-yurtlardək huxal bolup xadlinip kətmənglar; qünki sən Hudayingdin qətnəp pahixilikkə berilding; hərбір hamanda sən pahixə həkqigə amrak bolup kəttinq» — (bu bəbtiki həwər toqruluk) Israil butpərəslik yoliqa kirgən bolsimu, ular tehi «həmmə din ohxax» dəp, butpərəslik paaliyətlirini «Pərwərdigarning namida» ötküzəwatatti, xundaqla xu paaliyətlirini kəpləp ötküzüp yürməktə idi. Xuning bilən təng ular yənila Musa pəyoqəmbərgə buyruloqan kona heytlarnimu saqlap qaloqanidi, ularoqa nahayiti kəngül bələtti; muxundaq heytlarning boləqinidin huxal boluxup, heyət-bayram tərəpliridə heli «dindar» bolup ketixti. Hoxiya pəyoqəmbər muxu bəbtiki həwərnə küz bayrimida, yəni «kəpilər heyti» («kəpə tikix heyti»)da ularoqa yətküzgən bolsa kərək. «Haman» yilning əjirining nətijisini yioqidoqan jay bolup, huxallik bolidoqan bir sorun, əlwəttə. Biraq pahixə ayallar (həqning puli bilən) pat-pat xu sorunlaroqa qiqatti. Israillar hamandırıda bəlkim ikki jəhəttə pahixilik qilatti; (1) muxu ayallar bilən; (2) rohiy jəhəttə «Baal»oqa qoqunup uningoqa rəhmət eytix paaliyətliridə.

⁴ Ular Pərwərdigarğa heq «xarab hədiyyə»ləрни қуymaydu,
 Ularning қurbanlikliri uningğa heq hursənlik
 bolmaydu; ularning neni matəm tutқuқilarning
 neni dək bolidu;

Uni yegən hərkim «napak» bolidu;
 Bu nan hərgiz Pərwərdigarning öyigə
 kirməydu. □

⁵ Əmdi «jamaətləarning *ibadət* sorunliri» күnidə,
 «Pərwərdigarning heyti» bolğan күnidə
 қандақ қилarsilər? □

⁶ Qünki mana, ular hətta həlakəttin қаққан
 bolsimu, Misir ularni yiqiwelip,

□ **9:4 «... Ularning neni matəm tutқuқilarning neni dək bolidu; uni yegən hərkim «napak» bolidu; bu nan hərgiz Pərwərdigarning öyigə kirməydu»** — Musa pəyoqəmbərgə qüxürülgən қанun boyiqə adəm bolsun, nərsə bolsun jəsətkə təgкən bolsila, «napak» dəp həsəblinatti. «Napak» axni yegən adəmninг özimu «napak» bolatti. Xunga «matəm tutқан» adəmlərninг həmmisi (bir məzgilgiqə) «napak» dəp həsəblinatti. Əmdi Hudaning jazasi bilən Israil yat əl arisida hərdaim «haram-napaklik» bilən uqraxқаққа, hərdaim «napak» bolidu, xunga ularning «Hudaning öyigə» əzliri kirixi, xundakla hərқандақ «ax hədiyyə»ni elip kirixi қət'iy mən'i қilinoған. □ **9:5 «Əmdi «jamaətləarning ibadət sorunliri» күnidə, «Pərwərdigarning heyti» bolğan күnidə қандақ қилarsilər?»** — bu butpərəs həlkning «napak bolidiоanliқi» «Pərwərdigarning heytlirini təbriklüyəlməsliki», «ibadət sorunliriоа қatnixalməsliқi» қatarliқlar ularоа eoјir kəlgənliki bəlkim oқurmənlərgə oјəlitə tuyulidu. Biraқ əslidə durus bolğan bu paaliyətlər hurapiy ixlarоа aylinip қaloјandin keyin, ular «bularni hərdaim қilmisəқ «yaman bolidu»» dəp oylap, қorқup yürgən bolsa kerək. Tirik Hudadin қorқmay, hurapiylik yoliоа hilaplik қilixtin қorқux, hərbir həlkкə nahayiti nomus kəltüridiоan bir ixtur.

Andin Memfis xəhəri ularni kəmüp koyidu.
Ularning kədirlük kümüx buyumlrini bolsa,
qakqaklar igiliwalidu;

Ularning qedirlirini yantak-tikənlər basidu.□

⁷ Əmdi hesablixix künliri kəldi,
Yamanlik kayturidiqan künlər kəldi;
Israil buni bilip yətsun!

Sening kəbihlikningning köplüki tüpəylidin,
Zor nəpriting bolqini tüpəylidin,
Pəyoqəmbər «əhmək», rohqə təwə boluquci
«sarang» dəp hesablinidu.□

⁸ Pəyoqəmbər bolsa Əfraim üstigə Hudayim bilən
billə turqan kəzətqidur;
Biraq uningqə barlik yollirida qiltaklar
qoyuloqan,

Hudasining əyidimu nəprət uni kütməktə.□

⁹ Gibeahning künliridikidək ular əzlrini
qongkur buloqan,

U ularning kəbihlikini esigə kəltüridu,

□ **9:6 «Andin Memfis xəhəri ularni kəmüp koyidu»** — Memfis xəhəri yoqan, həywətlik yər boluqanliqi üçün dangki qikqan. **«Ularning kədirlük kümüx buyumlrini bolsa, qakqaklar igiliwalidu; ularning qedirlirini yantak-tikənlər basidu»** — bu ayəttə «kədirlük kümüx buyumliri» wə «qedirliri» bolsa kümüx bilən həlləngən butlar; xundaqla xu butlarqə «makan boluqan» qedirlar közdə tutuluxi mumkin. □ **9:7 «Əmdi hesablixix künliri kəldi»** — «hesablixix künliri» ibranıy tilida «yoqlax künliri». □ **9:8 «Pəyoqəmbər bolsa Əfraim üstigə Hudayim bilən billə turqan kəzətqidur; ... Hudasining əyidimu nəprət uni kütməktə»** — həkikiy pəyoqəmbərnıng düxmənliri (kahınlar wə sahta pəyoqənbərlər bolsa kerək) hətta Hudaning ibadəthanisidimu uni kəstliməkqi boluwatatti.

Ularning gunahlarini jazalaydu.□

10 — Qel-bayawanda üzüm uqrap qaloqandək,
Mən sən Israilni tapqan;
Ənjür dərihidə tunji pixqan mewini kərgəndək,
ata-bowiliringlarni yahxi kərgənmən;
Andin ular «Baal-Peor»ni izdəp bardı,
Əzlrini axu nomusluq nərsigə beoixlidi,
Ular əzlrining «səygüqisi»gə ohxax yirginqlik
boldi.□ ■

11 Əfraimning bolsa, xan-xəripi kuxtək uqup
ketidu

— Huddi tuqulux bolup bakmiqandək,

Hamilə bolup bakmiqandək,

Boyida apiridə bolux bolup bakmiqandək!□

12 Hətta ular pərzəntlərini qong qiloqan bolsimu,
Mən lekin ularni birini qaldurmay juda qilimən;
Bərək, ulardin ayrilip kətkinimdin keyin,
ularning halioqa way!

□ 9:9 «Gibeahning künliridikidək ular əzlrini qongkur
buloqan,...» — Gibeah xəhridə bəqqiwazlik həm qatillik yüz
bərgən, Israilni nahayiti xərməndiqilikdə qalduroqan («Hak.»
17-19-bablar). □ 9:10 «Andin ular «Baal-Peor»ni izdəp
bardı» — «Baal-Peor» degən but wə bu butqa munasiwətlik
nomussizlik «Qel.» 25-babta hatiriləngən. Demisəkmü,
bu ixlar Israil qel-bayawanda yürğən waqıtta yüz bərgən.

«Əzlrini axu nomusluq nərsigə beoixlidi, ular əzlrining
«səygüqisi»gə ohxax yirginqlik boldi» — demək, ular
əzliri qokunqan yirginqlik butqa ohxax boldi. Baxqa birhil
tərximisi «...öz səyginigə ohxax yirginqlik boldi». ■ 9:10

Qel. 25:3; Zəb. 106:28

□ 9:11 «Əfraimning bolsa,
xan-xəripi kuxtək uqup ketidu» — «Əfraimning xan-xəripi»
ularning pəhri bolqan əwlad-pərzəntini kərsitidu. Huda
ularni agahlandırduki, əwlad-pərzəntinglar məwjut bolup
bakmiqandək bolisilər (12-ayətnimu kəring).

13 Mən kərginimdə, Əfraimning əhwali qimənzarda tikləngən bir «Tur xəhəri»dək idi; Birak Əfraim balilirini kətl kiloquqioqa qikirip beridu.□

14 Ularoqa bərgin, i Pərwərdigar — zadi nemə bərgining tüzük? — Ularoqa bala qüxüp ketidioğan baliyatku, kuruk əmqəkləni bərgin!□ ■

15 Ularning barlik rəzillikini Gilgaldin tapkili bolidu;

Qünki Mən xu yərdə ulardin nəprətləndim;

Ularning qilmixlirining rəzilliki tüpəylidin,

Ularni öyümdin həydiwetimən;

Mən ularni yənə səyməymən;

Ularning əmirlirining həmmisi tərsalik kilidu.□ ■

16 Əfraim əmdi uruwetildi;

Ularning yiltizi kaqjirap kətti, ular heq mewə bərməydu;

Həтта ular mewə bərsimu,

Baliyatkusining səyümlük mewilirini

□ 9:13 «Mən kərginimdə, Əfraimning əhwali qimənzarda tikləngən bir «Tur xəhəri»dək idi» — «Tur» Liwanəja jay-laxkan küqlük wə mustəhkəm port-dələt idi. Baxka tət hil tərjimisi bar. İbraniy tilini qüxinix təs. □ 9:14 «Ularoqa bala qüxüp ketidioğan baliyatku, kuruk əmqəkləni bərgin!»

— pəyoqəmbərnin bu duasi bəlkim ularni balilarning kətl kilinixi azabini kərmisun, degənni bildüridu. ■ 9:14 Luka 23:29 □ 9:15 «Ularning barlik rəzillikini Gilgaldin tapkili bolidu»

— «Gilgal» ularning ikkinqi qong butpərəs tawapgaği idi. ■ 9:15 Yəx. 1:23; Hox. 4:15; 12:12

öltürüwetimən. □

¹⁷ Mening Hudayim ularni qətkə qakti,
Qünki ular uningə qulak salmidi;
Ular əllər arisida sərsan bolidu.

10

Pərwərdigarni izdəx waqti kəldi!

¹ Israil baraxsan bir üzüm telidur;
U əzi üqün mewə qikiridu;
Mewisi kəpəygənsəri u qurbangahlarınimu
kəpəytken;
Zeminining esillikidin ular «esil» but
tüwrüklirini yasidi. □ ■

² Ularning kəngli ala;
Ularning gunahkarliqi hazır axkarilidur;
U ularning qurbangahlırini qeqip oqulidur,
Ularning but tüwrüklirini buzuwetidu.

³ Qünki ular pat arida: «Bizdə padixah yok,
qünki Pərwərdigardin qorqmiduk;

□ **9:16 «Ularning (Əfrayimning) yiltizi kaqjirap kətti, hətta ular mewə bərsimu»** — muxu yərdə balilarni kərsitidu. Ayətning ikkinqi qismini kəring. □ **10:1 «Mewisi kəpəygənsəri u (Israil) qurbangahlarınimu kəpəytken; zeminining esillikidin ular «esil» but tüwrüklirini yasidi»** — demisəkmü, bu qurbangahlar wə tüwrüklər butlarə qə atalaqanidi. Baxqa birhil tərjimisi: «U (Huda) Israilning mewisini kəpəytixi bilən, Israil qurbangahlıridiki but tüwrüklər kəpəydi; U (Huda) Öz zemini qə yaxlilikni kəpəytixi bilən, u (Israil) butlarə qə atalaqan tüwrüklərnə tehimu yaxxi qildi».

■ **10:1** Hox. 8:11

Padixahimiz bar bolsimu, u bizgə nemə qilip beridu?» — dəydiqan bolidu.□ ■

⁴ Ular gəplərni qiliweridu, əhdini tüzüp qoyup yaloqandin kəsəm iqidu;

Xunga ular arisidiki dəwalixixlar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu.□

⁵ Samariyədə turuwatqanlar «Bəyt-Awən»ning moziyi üqün oəm-əndixigə qüxidu;

«Bəyt-Awən»dikilər dərwekə uning üstigə matəm tutidu,

Uning «butpərəs kahin»lirimu uning üqün xundak qilidu;

Ular «Bəyt-Awən»ning «xan-xəripi» üqün azablinidu,

Qünki u sürgün qilindi!□

⁶ Bərħək, xu nərsə «Jedəlhor padixah» üqün hədiyə kilinip, Asuriyəgə kətürülüp ketilidu;

Əfraim iza-ağanətkə qalidu,

□ 10:3 «... ular pat arida: «Bizdə padixah yok, qünki Pərwərdigardin qorkmiduk; padixahimiz bar bolsimu, u bizgə nemə qilip beridu?» — dəydiqan bolidu» — bu bexarət Israilning sürgün qilinoqandin keyin nemə dəydiqanliqini kərsitidu. ■ 10:3 Hox. 3:4 □ 10:4

«Xunga ular arisidiki dəwalixixlar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu» — baxqa birhil tərjimisi: «Xunga ularning bexioqa qüxkən jazalar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu». □ 10:5

«Samariyədə turuwatqanlar «Bəyt-Awən»ning moziyi üqün oəm-əndixigə qüxidu,... ular «Bəyt-Awən»ning «xan-xəripi» üqün azablinidu» — «Bəyt-Awən»ning «xan-xərap»i, yəni mozay xəklidiki but bolsa, kinayilik gəp, əlwəttə. Oqurmənlərnin esidə boliduki, «Bəyt-Awən» degən səzning əzi kinayilik gəptur (mənis: «Yok birnərsə»ning öyi).

Israil öz «əkli»din hijil bolidu.□

⁷ Samariyəning bolsa, padixahı dengiz dolqunliri üstidiki həxəktək yökilip kətti;

⁸ «Awən»diki «yükiri jaylar», yəni «Israilning gunahı» bitqit kilinidu;

Qurbangahlırini tikən-jioqanlar basidu;

Ular taqlarqə: «Üstimizni yepinglar!»,
dönglüklərgə: «Üstimizgə örülüp qüxünglar!»
— dəydu.□ ■

⁹ — I Israil, Gibeahning künliridin baxlap sən gunah kılıp kəlding;

Ixlar xu peti turiwərdi;

Rəzillikning baliliri üstigə kılinoqan jəng ularni Gibeahda besiwətmidimu?□ ■

¹⁰ Mən halioqinimda ularni jazalaymən;

Ular ikki gunahı tüpəylidin əsirgə qüxüxkə

□ **10:6 «xu nərsə «Jedəlhör padixah» üqün hədiyə kılınıp»**

— «Jedəlhör padixah» Asuriyə padixahını deməkqi. Yükiriki 5:13-ayəttiki izahatni kəring. □ **10:8 ««Awən»diki «yükiri jaylar», yəni «Israilning gunahı» bitqit kilinidu»** — «Awən»

(«yök nərsə») yəni «Bəyt-Awən». «Yükiri jaylar» — butpərəslik kılidoqan məhsus jaylar. «Israilning gunahı» — ular qoqunoqan butni kərsətsə kerək. ■ **10:8** Yəx. 2:19; Luqa 23:30; Wəh. 6:16; 9:6 □ **10:9 «— I Israil, Gibeahning künliridin baxlap sən gunah kılıp kəlding; ... rəzillikning baliliri üstigə kılinoqan jəng ularni Gibeahda besiwətmidimu?»** — Gibeah xəhırıda boləqan rəzil wəkə (bəqqiwazlık həm kətillik) «Hək.»

17-19-bablarda hatiriləngən. Bu ayətkə qarışqanda bu gunah xu künlərdin tartip Israildin ayrılmiqan. Xu wəkə boləqandın keyin, Gibeahdikilər towa kılmidi, xuning bilən Israilning baxqa kəbililiri ularqə qarxi jəng kılıp ularni bitqit kıləqan. Bexarətkə qarışqanda, bundak bir jəng yənə elip berilixi kerək; ləkin bu qətim pütkül Israiləqə qarxi xundak bir jəng bolidu. ■ **10:9**

Hox. 9:9

toʻqra kəlgəndə,
 Yat qowmlar ularoqa hujum kilixka yioqilidu. □
 11 Əfraim bolsa kəndürülgən bir inəktur,
 U haman tepixkə amrak;
 Mən uning qiraylik gədinini upraxtin ayap
 kəldim;
 Birak hazir uningoqa boyunturuk selip
 həydəymən;
 Yəhuda yər həydisun!
 Yakup əzi üqün yərni tirnilixi kerək. □
 12 Əzünglaroqa həkəkaniylik bilən teringlar,
 Mehır-muhəbbət iqidə hosul alisilər;
 Boz yeringlarni qanap eqinglar;
 Qünki Pərwərdigarni izdəx waqti kəldi,
 — Ta U üstünglaroqa həkəkaniylikni
 yaqduroquqə! ■
 13 *Birak* silər rəzillikni aqduzunglar,

□ **10:10 «Ular ikki gunahı tüpəylidin əsirgə qüxüxkə toqra kəlgəndə»** — «ikki gunahı» nemə ikənliki toqruqluk alimlarning hərhil pərəzliri bar. Israilning ikki jay (Bəyt-Əl wə Dan)da qong butni yasioanlikini kərsitixi mumkin («1Pad.» 12-bab). Bu ayətning baxka hil tərjimiliri bar. □ **10:11 «Əfraim bolsa kəndürülgən bir inəktur, u haman tepixkə amrak; Mən uning qiraylik gədinini upraxtin ayap kəldim; birak hazir uningoqa boyunturuk selip həydəymən; Yəhuda yər həydisun! Yakup əzi üqün yərni tirnilixi kerək»** — dehqan əzining amrak inikini (Huda dehqan, Israil inək) tehi eqir əmgəkkə salmioqan, pəkət haman tepixkə saloqan (haman tepix yenik ix həm tepilgən danlardin yeyələydioanliqi üqün inək uningoqa amrak, əlwəttə). Birak inək jayil bolup kətkəqkə (4:16ni kəring) hazir kattik əmgək künliri kəldi: 12-ayət boyiqə, Yəhuda wə Israil Huda üqün «yər həydimisə» (towa kilix jəryanidiki japalik yoloqa kirmisə), ular bəlki Asuriyə yaki Babil üqün kattik əmgək kilidioqan bolidu. ■ **10:12** Yər. 4:3

Kəbihlik həsulini ordunglar,
Yaloqançilikning mewisini yedinglar;
Qünki sən öz yolungoqa, yəni baturliringning
kəplükigə ixinip tayanding;

¹⁴ Kowmliring arisida çuqan-sürən kətürülidu;
Xalman jəng künidə Bəyt-Arbəlni bərbat
kiloqandək,

Barlıq qoroqanliring bərbat kilinidu;
(xu küni *Bəyt-Arbəldiki* ana-balilar təngla parə-
parə kiliwetilmigənmu?) —□

¹⁵ Əmdi uqioqa çikқан rəzilliking tüpəylidin,
Ohxax bir kün sening bexingəqa qüxürülidu, i
Bəyt-Əl!

Tang səhərdila Israilning padixahi pütünləy
üzüp taxlinidu.□

11

*Israil, səyümlük balam! Seni qandakmu
taxlap koyimən?*

¹ Israil bala qeoqida, Mən uni səydüm,

□ **10:14 «Xalman jəng künidə bəyt-arbəlni bərbat
kiloqandək,...»** — «Xalman» bəlkim Asuriyə padixahi
«Xalmanəzər III» yaki «Xalmanəzər V»ni, «Bəyt-Arbəl» bəlkim
Galiliyədiki «Arbela»ni kərsitixi mumkin. Tarihiy təpsilatlar
həzir bizgə naməlum, birəq Israiloqa boləqan agah nahəyiti
eniktur. □ **10:15 «Ohxax bir kün sening bexingəqa
qüxürülidu, i Bəyt-Əl!»** — demək, ularning «Bəyt-Əl»də

kiloqan rəzillikliri öz bexioqa «Bəyt-Arbəl»dikidək bir künni
qüxüridu. **«Tang səhərdila Israilning padixahi pütünləy
üzüp taxlinidu»** — «tang səhərdila» — demək, «jəng bexidila»
(jəng adəttə səhərdə baxlinatti); yaki bolmisa «bək tezla» degən
mənidə.

Xuning bilən oqlumni Misirdin qikixka qakirdim.■

² Birak ular *halkimni* qakiriwidi,

Ular dərhal huzurumdin qikip katti;

Ular «Baal»larqa kurbanlik qilixka baxlidi,

Oyma məbudlarqa isrik saldi.□

³ Əfraimqa mengixni oğatküqi Özüm idim,

Uning kolini tutup wə yөлəp —

Birak özini sakaytquqining Mən ikənlikimni ular bilmidi.

⁴ Mən adimətqilikning köyünux rixtiliri bilən,

Söyğuning tarliri bilən ularning kənglini tarti-waldim;

Mən ularqa huddi engikidin boyunturuqni eliwətküqi birsidək boləanmən,

Egilib Özüm ularni ozuklanduroqanmən.

⁵ Ular Misiroqa kaytidioqan bolmamdu?

Asuriyəlik dərwəqə ularning padixahı bolidioqan əməsmu?

■ 11:1 Mat. 2:15 □ 11:2 «**Birak ular halkimni qakiriwidi, ular dərhal huzurumdin qikip katti...**» — «ular» — butpərəslərni yaki Israil Misirdin qikkanda uqriqan «Moab»dikilərni wə yaki Qanaanoqa kirgəndin keyin uqraxqan Qanaandikilərni kərsitixi mumkin. Ayət üstidiki ikki baxqa kəzqarax ipadiləydioqan baxqa ikki tərjimisi bar: (1) «Ular (pəyoqəmbərlər) ularni qakiroqanseri, ular (Israil) əzlrini ularin (pəyoqəmbərlərdin) neri qildi»; (2) «Mən (Huda) ularni qakiroqanseri, ular əzlrini huzurumdin neri qildi». Ahirkı tərjimə miladiyədin ilgirigi 3-əsirdiki «Septuagint» (LXX) grek tərjimisigə əgixidu.

— Qünki ular yenimoğa kaytixni rət kildi!□

⁶ Kiliq uning xəhərliridə həryan oynitididu;
Dərwasidiki tēmür baldaqlarni wəyran kilip
yəp ketidu;

Bu öz əkillirining kasapitidur!

⁷ Bərhək, Mening həlkim Məndin qətləp ketixkə
məptun boldi;

Ular Həmmidin Aliy Boluquioğa nida kilip
qakirsimu,

Lekin heqkim ularni kətürməydu.

⁸ Mən kandaqmu seni taxlap qoyimən, i Əfraim?
Mən kandaqmu seni *düxməngə* tapxurimən, i
Israil?!

Kandaqmu seni Admah xəhiridək kilimən?!

Seni kandaqmu Zəboim xəhiridək bir tərəp
kilimən?!

Kəlbim iq-baotrimda kaynap ketiwatidu,
Mening barliq rəhimdillikim kəzoqiliwatidu!□ ■

⁹ Ojəzipimning kəhrini yürgüzməymən,

Ikkinqi yənə Əfraimni yəkatmaymən;

Qünki Mən insan əməs, Təngridurmən,

— Yəni arangda boləqan pak-mukəddəs
Boluquqidurmən;

□ **11:5 «Ular Misiroğa kaytidioğan bolmamdu? Asuriyəlik dərwekə ularning padixahi bolidioğan əməsmu?»** — Israil Misir wə Asuriyədin yardəm izdəp ularning yenioğa «qikti». Əmdi bu ayəttə tiləq elinoğan ularning «qikix»i yaki «kaytix»i (1-wə 2-ayətni kəring) bolsa kaqkun musapir süpitidə (Misiroğa) yaki əsir süpitidə (Asuriyəgə) bolidu. □ **11:8 «Kandaqmu seni Admah xəhiridək kilimən?! Seni kandaqmu Zəboim xəhiridək bir tərəp kilimən?!»** — «Admah» wə «Zəboim» degən xəhərlər eqir gunahliri tüpəylidin Sodom wə Gomorra bilən təng asmandin yaqқан ot-güngürt tərpidin pütünləy həlak boldi. ■ **11:8** Yar. 19:24

Mən dəroqəzəp bilən kəlməymən. □

¹⁰ Ular Pərwərdigarning kəynidin mangidu;

U xirdək hərkirəydu;

U hərkirigəndə, əmdi baliliri ətərbtin titrigən
həlda kelidu;

¹¹ Ular Misirdin kuxtək,

Asuriyə zeminidin pahtəktək titrigən həlda
qikip kelidu;

Xuning bilən ularni öz əylirigə makanlax-
turimən, — dəydu Pərwərdigar. □

12

Ətkən ixlarni əsləp sawək elinglar!

¹ Əfraim Meni yaloqan gəpliri bilən kəmüwetidu;
Yəhüdamu Təngrigə, yəni ixənqlik, Pak-
Muxəddəs Boluquqioqa tuturuqsiz boldi.

Əfraimning yegini xamaldur,

U xərək xamilini qoşlap yüridu;

U künləp yaloqanqilik, zulum-zorlukni
kəpəytməktə;

Ular Asuriyə bilən əhdə tüzidu,

□ **11:9 «... Mən dəroqəzəp bilən kəlməymən»** — baxqa birhil təjimişi: «... Mən xəhərgə (jazalaxqa) kirməymən. □ **11:11 «Ular Misirdin kuxtək, Asuriyə zeminidin pahtəktək titrigən həlda qikip kelidu; xuning bilən ularni öz əylirigə makanlaxturimən»** — İsrail (Əfraim)dikilərdin bəzilər awwal Yəhüdadin panah tapqan, andin keyin Yəhüda bilən tənq Babil imperiyəsigə sürgün bolqan. Andin ular bilən tənq Qanaanoqa (Pələstingə) kaytip kəlgən — ajzlikta, «titrigən həlda» kaytip kəlgən («2Tar.» 9:1-3, «Əzra» 1-2-bab).

Xuningdæk Misiroqa may «soqiliri» k t r p apirilidu.□

² P rw rdigarning Y huda bil nmu bir d wasi bar;

U Yakupni yolliri boyiq  jazalaydu;

Uning kilmixlirini  z  stig  kayturidu.

³ U baliyatquda turup akisini tapinidin tutuwaloqan,

 z k qi bil n Huda bil n elixkan;□ ■

⁴ U b rh k P rixta bil n elixip, o lib  kildi;

U yioqlidi, Uningoqa dua-tilaw t kildi;

Huda uni B yt- ld  tepiwaldi,

□ **12:1 «Y hudamu T ngrig , y ni ix nqlik, Pak-Mu  dd s Boloquqioqa tuturuqsiz boldi»** — baxka birhil t rjimisi: «Y huda y nila Huda bil n bill  h k mdarlik kildidu, u Pak-Mu  dd s Boloquqioqa sadiktur». Bizningq  12-bab, 2-ay tk  qaridoqanda bu hil t rjimisi k t'iy mumkin  m s. **« fraitning yegini xamaldur, u x rk xamilini koqqlap y ridu»** — dem k,  fraitm gepi tuturuqsiz, «xamaloqa baqquqi»  l idi. **«Xuningd k Misiroqa may «soqiliri» k t r p apirilidu»** — bu «may» x bh sizki, Misirning yardimini elix  q n  w tilg n. □ **12:3 «U baliyatquda turup akisini tapinidin tutuwaloqan,...»** — oqurm nlarning esid  barki, «Yakup» deg n isimning m nisi  slid : «U (Huda) tapiningda bolsun» (dem k, u S n (Huda) bil n bill  bolsun); biraq Yakup p yo amb rg  xu isimning qoyuluxining s w bi: — (1) u akisining tapinini tutkan (tuquloqanda); (2) bu isimning «aldamqi» deg n koqm  m nisi bar; u keyinki k nl rd  akisini ikki ketim «rohiy miras»tin aldap qoyoqan («Yar.» 25-bab). Ahirda u bu aldamqiliktin towa kilip, akisidin  pu soriqan («Yar.» 33-babnimu k r ng). ■ **12:3** Yar. 25:26; 35:9,10

Wə xu yərdə bizgə səz kildi; □ ■

⁵ — Yəni Pərwərdigar, samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Huda,

— «Pərwərdigar» bolsa Uning hatirə namidur! □

⁶ Xunga sən, Hudaying arkilik, Uning yenioğa qayt;

Məhribanlik wə adalətni qolungdin bərmə,
Hudayingoğa ümid baqlap, Uni izqil kütkin.

□ **12:4 «Huda uni Bəyt-Əldə tepiwaldi»** — ibraniy tilida «U uni Bəyt-Əldə tepiwaldi». Xunga baxqa bir hil təjimi: «U (Yakup) Uni (Hudani) tepiwaldi». **«U bərhək Pərixte bilən elixip, oqəlibə kildi; u yioqlidi, Uningoğa dua-tilawət kildi; Huda uni Bəyt-Əldə tepiwaldi, wə xu yərdə bizgə səz kildi;»** — bu tarihiy wəqələrnin əhmiyiti bəlkim: (1) Yakup əsl bir aldəmçi; (2) birək u etiqađ arkilik Hudaning Pərixtisidin bəht-bərikətkə wə Hudaning iltipatioğa erixkən; (3) keyin u baxkiqə bir adəm, etiqađlik, xəpkətlik bolup qikti (Israil dəp ataldi). (4) Huda əsl bu ixlarni «Bəyt-Əl»də (Yakupni qarqiroqan waqtida) baxlioqan, Yakupqa, xundaqla əwladlirioğa bəht ata kilidioqan wədilərnə kiləjan; (5) xunga Israil «Bəyt-Əl»ning **həkiqiy əhmiyitini** əslixi kerək; (6) ular bu ixlardin sawək alsunki, «Huda menimu (Yakupqa ohxax) yaman aldəmçiliktin durus, etiqađlik adəmgə əzgərtəlaydu»; (7) «xunga Hudaning küqigə tayinip Uningoğa qaytixim kerək». Wəqələr «Yar.» 25-32-bablarda hatiriləngən. Baxqa birnəqqə hil təjimiələr uqrixi mumkin. ■ **12:4** Yar. 28:12, 19; 35:7, 14, 15 □ **12:5 «— Yəni Pərwərdigar, samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Huda, — «Pərwərdigar» bolsa Uning hatirə namidur!»** — oqurmənlərnin esidə barki, Yakup əzi bilən elixkən Pərixting namini sorioqan. Xu qaqla u namini uningə eytmioqan. Keyin Huda bu namning «Yahwəh» (təjimiimizdə, «Pərwərdigar» deyilidu) ikənlikini Musa pəyoqəmbərgə ayan kilip qüxəndürgən (Yahwəh — «Əzgərməs», «Əzəldin Bar Boləquqi», «Əhdisigə hərdaim sadik Boləquqi» degən mənəilərnə öz iqigə alidu). Xunga bu nam Israiləğa ümid berixi kerək idi.

Aldamqi sodigər

7 Mana bu sodigər! Uning qolida aldamqilik tarazisi bar;

U bozək kılıxka amraktur.□

8 Əfraim: «Mən dərwəkə beyidim,

Özümgə kəp baylıqlarni toplidim;

Biraq ular barlıq əjirlirimdə məndin heq gunahiy kəbihlikni tapalmaydu!» — dəydu.□

9 Biraq Misir zeminidin tartip Mən Pərwərdigar sening Hudaying boləqanmən,

Mən seni yənə «*kəpilər heyti*»dikidək qedirlarda turoquzimən!□ ■

□ **12:7 «Mana bu sodigər!»** — «sodigər» ibraniy tilida «Kanaan» yaki «Kanaanlik» degənlik bolidu. Demək, Əfraim bir tərəptin əsli ezi aldidin həydiwətkən butpərəs Kanaanliklərə qə oxrap qəloqan; yənə bir tərəptin u «Yaqub»ning əslidiki «aldamqi» harakterida bolup, heq əzgərtilmigəndur. □ **12:8**

«ular... məndin gunahiy kəbihlikni tapalmaydu» — «gunahiy kəbihlik» — demək, məndə «kəbihliklər bar, biraq eqiir əməs, «gunah əməs» degən külkilik gəp. «Mən anqə yaman adəm əməsmən» dəydiqan pozitsiyilər bügüngə qədər həmmimizgə tonuxtur. □ **12:9 «Biraq Misir zeminidin tartip mən Pərwərdigar sening Hudaying boləqanmən, Mən seni yənə «kəpilər heyti»dikidək qedirlarda turoquzimən!»** —

««kəpilər heyti»dikidək» ibraniy tilida «heyttiki künlərdikidək». «Qedirlarda turux» tilə qə elinqəndin keyin xübhəsizki, «kəpilər heyti»ni kərsətsə kerək. İsrail «Misirdin qıqix»tiki muhım sawaklarıni untuqan. «Kəpilər heyti» («kəpə tikix heyti»)da İsrail yəttə kün əyde əməs, bəlki qedirlarda turuxi kerək idi. Heyttiki bu ix ularə qə əslidiki əjiz, kəmbəəşəl baxlinixini wə «İnsan pəkət nan bilənlə yaximaydu, bəlki Hudaning hər bir səzigə tayinip yaxixi kerək» degən muhım sawaq toqruqluq əslitixi kerək idi. ■ **12:9** Yəx. 43:11

Pəyoqəmbərlərləning əhmiyiti

¹⁰ «Mən pəyoqəmbərlərgə söz qiloqanmən,

Alamət kərünüxlərləni kəpəytkənmən,

Xundakla pəyoqəmbərlər arkilik təmsillərləni kərsətkənmən.

¹¹ Gilead kəbihmu? Ular bərhək pəkət yari-maslardur!

Ular Gilgaldə torpaqlərləni qurbanlik qilidu;

Ulərləning qurbangəhlirə dər wəkə etiz qirliridiki tax dəwiliridək kəptur! □ ■

¹² (Yəqup Suriyəgə kəqip kətti,

Xu yərdə Israil hotun elix üçün ixligən;

Bərhək, hotun elix üçün u kəylərləni bəkkənidi). ■

¹³ Pərwərdigar yənə pəyoqəmbər arkilik Israilni Misirdin qikirip qutkuzoqan,

□ **12:11 «Gilead kəbihmu? Ular bərhək pəkət yari-maslardur!»** — muxu ayəttə «kəbih» wə «yarimas» degən səzlər bir-birigə ohxaydaydioqan səzlərdur. **«Ular Gilgaldə torpaqlərləni qurbanlik qilidu; ulərləning qurbangəhlirə dər wəkə etiz qirliridiki tax dəwiliridək kəptur!»** — Hoxiya «Gilgal» («dəwə», «dəstə», degən mənədə) degən yər nami bilən söz oyuni qilidu — ular həkikətən ismi-jismioqə layiqtur . Həmmə yeridə kəpligən qurbangəhlirəning boluxi bilən, Gilgal dər wəkə «etizdiki tax dəwilər»dək bir jay, halas. Ayətning bəxkə hil tərjilirimu bar. ■ **12:11** Hox. 4:15; 6:8; 9:15 ■ **12:12** Yar. 28:5; 29:20, 28

Pəyoqəmbər arqilik uningdin həwərmu aloqan. □
 14 Əfraim *Hudaning* kəhrini intayin kattik
 kozoqoqan;
 Uning Rəbbi u tökkən qan kərzni uning gədinigə
 artidu,
 Xərməndilik-ahənətini öz bexiqə qayturidu.

13

«*Mən seni həlak qilimən, i Israil!*» — ahirki
agahlandırux

¹ *Burun* Əfraim söz qiloqanda, kixilər hərmətləp
 titrəp ketətti;
 U Israil kəbililiri arisida kətürülgən;

□ **12:13 «Pərwərdigar yənə pəyoqəmbər arqilik Israilni Misirdin qikirip kutkuzoqan, pəyoqəmbər arqilik uningdin həwərmu aloqan»** — muxu ixlar (12-14-ayət) ispatlayduki, Əfraim əjdadi bolqan Yəqubni həddidin ziyadə izzətligən. Ularning təmənna koyoqan «büyük əjdad»i Yəqubning ailisidikiliri (Israil) pəyoqəmbərsiz qaloqan bolsa (demək, ularda Hudaning Rohining yetəkqiliki bolmioqan bolsa) u qəl-bayawanda yürüwatqan nahayiti bir «kaqkun» yaki hətta Misirdin qikmioqan bir «ixləmqi» bolatti, halas. U hərgiz uluq bir əl bolup qikmaytti. Birəq hazırki Israil (bolupmu Əfraim kəbilisi) Huda əwətkən pəyoqəmbərlər (Amos, Hoxiya, Yəxaya, Mikah)ni rət qilip, Hudani intayin oqəzəpləndüridu. Israilning məwjudluğu wə hayatining hər jəhətliri ularning Huda bilən bolqan rohiy munasiwitigə baqlıq idi. Israilning pəyoqəmbərliri bu ixni həlkning kəz aldida kərsitidu; pəyoqəmbərlərnə səl qaoqlax Hudaning Özini səl qaoqliqan bilən barawərdur. Yəqub əzi ahirida pəyoqəmbər bolqan, əlwəttə («Yar.» 48-49 bablarni kərüng).

Birak u Baal arkilik gunah kilip oldi.□

² Ular hazir gunahning ustigə gunah sadir kilmakta!

Özlidirigə kümüxliridin kuyma məbudlarni,

Öz əkli oylap qikқан butlarni yasidi;

Bularning həmmisi hünərwəning əjri, halas;

Bu kixilər toqruluk: «Həy, insan qurbanlikini kילוқилar, mozaylarni sөyүp қoyunglar!» deyilidu.□ ■

³ Xunga ular səhərdiki bir parqə buluttək,

Tezdin oqayip bolidioqan tang səhərdiki xəbnəmdək,

Hamandin qara kuyunda uqқан pahaldək,

Tünglüktin qikқан is-tütəktək *tezdin* yoqap ketidu.

⁴ Birak Misir zeminidin tartip Mən Pərwərdigar sening Hudaying boloqanmən;

Sən Məndin baxқа heq İlahni bilməydioqan bolisən;

Məndin baxқа kutkuzoquqi yoqtur.■

⁵ Mən qəl-bayawanda, kuroqakqilikning zeminiida sən bilən tonuxtum;

□ **13:1 «Burun) Əfrain sөz kילוqanda...»** — «Əfrain» kəbilining əjdadi boloqan Əfrainni əməs, bəlkı kəbilining awwalkı tarihini kərsitidu. Musa pəyoqəmbərdin keyin, İsrailoqa yetəkligüqi boloqan Yəxua pəyoqəmbər Əfrainlik idi.

□ **13:2 «Bu kixilər toqruluk: «Həy, insan qurbanlikini kילוқилar, mozaylarni sөyүp қoyunglar!» deyilidu»** — baxқа bir tərjimisi: «U kixilər toqruluk: «Mana, qurbanlik kילוқилar adəmlər mozaylarni sөyүp қoyuwatidu!» — deyilidu» — yaki baxқилar. Birak ibraniy tilini qūxinix təs boloqini bilən, tilxunaslarning yekinkı tətqikatlıri boyiqə, bu ayət dərwəkə «insan qurbanlikini»ni kərsitixi mumkin. ■ **13:2** Hox. 8:6

■ **13:4** 2Sam. 22:32; Zəb. 18:31; Yəx. 43:11; Hox. 12:10

6 Ular ozuklandurulup, toyunoqan,
Toyunoqandin keyin kenglidə təkəbburlixip
kətkən;

Xunga ular Meni untuoqan.■

7 Əmdi Mən ularoqa xirdək bolimən;

Yilpizdək ularni yol boyida paylap kütimən;

8 Küqükliridin məhrum boləan eyiktək Mən
ularoqa uqrap,

Yürək qawisini titiwetimən;

Ularne qixi xirdək nəq məydanda yəwetimən;

Daladiki həywanlar ularni yirtiwetidu.

9 Sening həlakiting, i Israil, dəl Manga qarxi
qıqқанliқing,

Yəni Yardəmqinggə qarxi qıqқанliқingdin
ibarəttur.

10 Əmdi barliқ xəhərliringdə sangə kütқuzoқuqi
bolidioqan padixahing qeni?

Sening soraqqi-hakimliring qeni?

Sən bular toqıruluk: «Manga padixah wə
xahzadilarni təkdim qiloqaysən!» dəp tiligən
əməsmu? —

11 Mən oəzipim bilən sangə padixahni təkdim
qiloqanmən,

■ 13:6 Qan. 32:15; Hox. 8:14

Əmdi uni oʻzippingim bilən elip taxlidim. □ ■

12 Əfraimning kəbihlik qing orap-qaqilanotan;
Uning gunahı juotlinip saklanotan; □

13 Toloqak baskan ayalning azabliri uningota
quxidu;

U əkilsiz bir ootuldur;

Qunki baliyatquning aotzi eqilotanda, u hazir
bolmiotan! □

14 Mən bədəl tələp ularni təhtisaraning küqidin
kutuldurimən;

Ularota həmjamət bolup olümdin kutkuzimən;

Əy, ölüm, sening wabaliring keni?!

Əy, təhtisara, sening halakətliring keni?!

□ **13:11 «Mən oʻzippingim bilən sanga padixahni təkdim
kiloqanmən, əmdi uni oʻzippingim bilən elip taxlidim»** — Israil
Qanaan zeminini igiliwalotandin tartip, Huda ularota yetəkqilik
wə sotqilik kilidiotan «batur hakimlar» yaki «sotqi-kutkuzotiqi»
degən ihlasmən baturlarni ayrim-ayrim təminləp bərgənidi.
Israil Hudaning bu «ayrim-ayrim təksumati»din narazi bolup,
Samuil pəyoqəmbərnin dəwridə Hudadin padixah («mukim»
sulalə tüzümi) tikləxni tiligən. Huda Samuil pəyoqəmbər
arkilik ularning təlipini: «Manga ixənməslikkə barawər» dəp
narazilikini kərsitip, andin ahirida Israilning birinçi padixahı
Saulni tikligən («1Sam.» 8-12-bablar) ■ **13:11** 1Sam.
8:5; 15:23; 16:1 □ **13:12 «Əfraimning kəbihlik qing
orap-qaqilanotan; uning gunahı juotlinip saklanotan»**
— demək, uning barlik kəbihlik-gunahliri Hudaning jazalixi
üqün obdan saklanmaqta. □ **13:13 «Baliyatquning aotzi
eqilotanda, u hazir bolmiotan!»** — yaki «baliyatquning aotzi
eqilotanda, u qikmaydu!».

Mən buningdin puxayman qilmaymən! □ ■

15 *Əfrayim* kerindaxliri arisida «mewilik» bolsimu,
 Xærktin bir xamal qikidu,
 Yəni Pərwərdigarning qəl-bayawandin qikқан bir xamili kelidu;
Əfrayimning buliki kurup ketidu, uning su bexi қаојirap ketidu;
 U *xamal* həzinisidiki barliқ nəpis қақа-

□ **13:14 «təhtisara»** — elgənlərnin rohliri baridioqan jay. «... Əy, ölüm, sening wabaliring qeni?! Əy, təhtisara, sening həlakətliring qeni?! Mən buningdin puxayman qilmaymən!» — alimlar bu ayət üstidə ikki hil pikirde. Bəzilər mundaқ tərjimə qilidu: — «Mən ularni təhtisaraning küqidin қutulduramdimən? Mən ularni ölümdin қutқuzamdimən? Əy, ölüm, wabaliringni qıkar! Əy, təhtisara, həlakətliringni qıkar! Mən ularoқа (Israiloқа) heq rəhim qilmaymən». Bu tərjimə aldi-kəynidiki ayətlərgə maslaxқан bolsimu, biz yukirikı tərjimigə қayilmiz. Qunki: (1) ibraniy tilida ayətning birinçi jümlisidə soal yuklimisi yoқ, u addiy bir «bayan jümlə». (2) Huda Hoxiya pəyoғəmbər arқilik bərgən birnəqqə bəxarətlərdə, Israiloқа boloqan қattik əyibini yetküzüxi bilən təng күtölmigən yərdin Israiloқа qoғg ümidlərnimu kərsitidu (məsilən, 1:9-10, 8:11); (3) Injilda rosul Pawlus bu ayətlərnı xundaқ qüxəndürüp beridu («1Kor.» 15:55-56, «Wəh.» 20:13-14ni kərüñg); (4) tekistning ikkinçi qismining tərjimisi: «Mən (Əzüm) sanga həlakət bolimən, i təhtisara!... sanga waba bolimən, i ölüm! Mən silərgə heq rəhim qilmaymən» bolux ehtimaloқа bək yekin. Yənə mumkinqiliki barki, ayətning əng ahırkı qismi: «Mən Əzümni heq ayimaymən!» degən mənidə bolidu — demək, Huda Israilni қutқuzux üçün hərқандақ bədəl tələxkə təyyardur.

■ **13:14** Yəx. 25:8; 1Kor. 15:55

kuqilarni bulang-talang kilidu.□

¹⁶ Samariyoning öz gunahı öz zimmisigə koyulidu;

Qünki u öz Hudasioqa boynini kattik qilolan;

Ular qiliq bilən yikilidu,

Bowakliri parə-parə kilip qekiwetilidu,

Hamilidar ayalliri yeriwetilidu.■

14

*Israilning kalgüsida towa qilixi, kutkuzulup
asligə kältürülüxi*

¹ I Israil, Pərwərdigar Hudayingning yenioqa ikkilənməy kaytip kəl!

Qünki öz kəbihliking bilən putlixip yikiloansən.■

² Özunglar bilən billə sözləрни epkelinglar,

Pərwərdigarning yenioqa kaytinglar;

Uningoqa: — «Barlık kəbihlikni kəqürgəysən,

Xapaət bilən bizni qobul qiləoaysən,

□ **13:15 «Əfraim qerindaxliri arisida «mewilik» bolsimu»** — «Əfraim» degən isimning ezi «mewilik» degən mənida. Muxu ayəttiki «mewə» pərzəntləрни kərsitidu (14-ayətnimu kəring). **«Xərktin bir xamal qikidu»** — Qanaanəqa (Pələstingə) nisbətən əng dəhxətlik xamal xərək xamilidur. Ularni nabut kilidioqan Asuriyə qoxuni dərwəqə xərktin kelidu. **«həzinidiki nəpis qaqa-kuqilar»** — Əfraimdiki «kelixkən qokan-qizlar»ni kərsitiximu mumkin (16-ayətnimu kəring). ■ **13:16** Hox. 10:14 ■ **14:1** Hox. 12:7

Xuning bilən biz Sanga ləwlirimizdiki «buqa *qurbanliklar*»ni tutimiz — dənglar.□

³ — «Asuriyə bizni kütquzmaydu,

Atlaroqa minməymiz;

Biz hərgiz öz qolimiz yasioqinioqa: — «Hudayimiz!» deməymiz;

Qünki Səndinla yetim-yesirlar rəhim-xəpkət tapidu».□

⁴ — Mən ularni «arkioqa qekinixliri»din saqaytimən,

Mən ularni qin kənglümdin halap səyimən;

Qünki Mening oʻzəzim uningdin yandi.

⁵ Mən Israiloqa xəbnəmdək bolimən;

U nilupərdək bərk uridu,

Yiltizliri Liwan *kedir* dərihidək yiltiz tartidu;

⁶ Uning bihliri xahlap yeyilidu,

Uning güzəlliki zəytun dərihidək,

Puriki Liwan *kediriningkidək* bolidu.

⁷ Həlkə kaytip kelip, uning sayisi astida olturidu;

Ular ziraətlərdək yaxnaydu,

Üzüm telidək qeqəkləydu;

Liwanning xarabliri *aozida kaloqandək*, esidə

□ **14:2** «...«**buqa qurbanliklar**»ni tutimiz — «buqa qurbanliklar» Hudaqoq atap beoixlinidioqan «kəydürmə qurbanlik»lar iqidə əng qimmətlik qurbanlik idi. Muxu yərdə kəqmə mənida ixlətkən, əlwəttə. U «ləwlirimizdiki mol ibadət-mədhiyə»ni kərsitidu. Baxqa birhil təjrimisi: «ləwlirimizdiki mewini tutimiz». □ **14:3** «**Qünki Səndinla yetim-yesirlar rəhim-xəpkət tapidu**» — bu səz Hoxiyaning balilirining əz dadisi bilən boləqan kəqürmixini əks əttürgən bolidu.

xerin qalidu. □

⁸ Əfrayim: «Mening butlar bilən yənə nemə karim!» — dəydiqan bolidu.

«Mən uningqə jawab berimən, uningdin həwər alimən!

«Mən yapyexil bir qarışaydurmən».

«Sening mewəng Məndindur!» □

⁹ Kim dana bolup, bu ixlarni qüxinər? Qeqən bolup, bularni bilər?

Qünki Pərwərdigarning yolliri durustur,

Həkkaniylar ularda mangidu;

Biraq itaətsizlər ularda putlixip yikilidu. ■

□ **14:7** «Liwanning xarabliri aqzida qaloqandək, esidə xerin qalidu» — ibraniy tilida: «Uning əslətmisi Liwandiki xarabningkidək bolidu». □ **14:8** «**Əfrayim: «Mening butlar bilən yənə nemə karim!» — dəydiqan bolidu**» — baxqa birhil tərjimisi: «U (Huda Əfrayimqə) «I Əfrayim, Mening butlar bilən nemə alakəm bolsun!» — dəydu». ■ **14:9** Pənd. 10:29

**Muq ddes Kalam (y ngi yezik)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in
Pinyin script**

Copyright   2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.

You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023

b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5